

Mak Ölöwak Buňa Maknöy ohoyök. **Jim-asa-asari**

Mak namŋi qetŋi Maria, iwiŋi qetŋi qahö mötzin. Jerusalem siti toŋi malget. (Aposol 12.12) Nanŋi kōsohotŋi kun qetŋi qahö qeta bon 14.51-52 mianŋören ohoi ahöza. Pitönöy bauköm waŋgiiga uruŋi meleŋniga Buňa kusum waŋgiyök. Waŋgiiga numbutnji Barnabas aka Pol yetpuk liliköba misin nup memba anda Pol mosöta deŋnohot. Deŋnohotka toroqeba nup memba mala Buňa kōsohot mohok mohok qezaköba mindiriba kian kantri yengöra Grik keunöy ohoyök. Jisösgö keunji mi Arameik. Mi “Eli eli lama lama sabaktani,” mianŋö dop.

Jisösnöy urugö nupŋi denöwö memba Anutugö Nahönŋi aka ambazip bauköm eŋgiba malöhi, Maknöy keu mi jim asariba ohoyök. Jisösgö nupŋi bohonŋi karöbut: Buňa kusum eŋgiyök, ömewöröme közöl eŋgiyök aka siŋgisöndok mosöta kawölnji kawölnji mem ölöwahök.

Buk kiaŋö bahöŋi bohonŋi 6 mi kewö:

Keu mutukŋi: Jon aka Jisös 1.1-13

Qenjarök nup Galili uruŋe meyök 1.14-9.50

Galili mosöta Jerusalem anök 10.1-52

Jerusalem Sonda mohot mala kömuyök 11.1-
15.47

Jisösnöy kömupnöhök wahörök 16.1-8

Wahöta asuhuba Suepnöy öŋgöyök 16.9-20

1 Amötqeqe Toŋi Jisös Kraist mi Anutugö Nahönji akza. Nöŋön yaŋgö Ölökaw Buŋaŋi könahiba ohozal.

Jonöŋ Jisösgö köna mesarök.

Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28

2* Anutunöŋ Suep uruŋe Nahönŋaŋgöra keu kun jiiga kezapqetok azi Aisaianöŋ mi ohoiga yaŋgö Buzup Kimbinöŋ kewö ahöza,

“Mötnöŋ. Nöŋön kolek garatani kun melaibiga qeljine anda ambazip uruŋini mindingöba göhö könagi mesariga göyön yaŋgö andöne gölmenöŋ geman.”

3*“Kolek garata kunöŋ gölme qararaŋkölkölne qeta maliga anda qetŋi kewö mötme, ‘Kembunöŋ kamawo! Mianŋöra mönü jöjöröba könanji mesatket. Mönü uruŋini mindingöba könanji qölöleiget’.”

4 Keu mianŋö dop azi kun qetŋi Jon asuhuyök. Qetŋi alaŋi O-melun azi. Asuhuba gölme qararaŋkölkölne mala kinda Buŋa keuŋi kewö jiba malök, “Injini mönü uruŋini meleŋgetka nöŋön o melun mem eŋimam. Mewö aketka Anutunöŋ singisöndokŋini saŋgonja mosötma.”

5 Mewö jiba maliga Judia prowinsgö miriŋi pakpak aka Jerusalem siti yeŋön kambuŋi kambuŋi köla öröba Jongören kaget. Kaba kaŋgota singisöndokŋini jim miwikŋaigetka Jonöŋ i Jordan o töwatŋe o-melun mem eŋiyök.

6* Jongören silepöke mi kamel jupŋan memenj aiga kembanje örigit sömbup sileŋan memenj mi

---

* **1:2:** Mal 3.1   * **1:3:** Ais 40.3   * **1:6:** 2 Kiŋ 1.8

jöhöba malök. Neneŋamŋi mi gawöt jinam aka arökŋaŋgö moronŋ oŋi, mia nemba malök. Mi pak-pak kezapqetok azi Elaija (Elia) yaŋgö dowä.

⁷ Jonöŋ keu kewö jim asariba malök, “Nöŋgö andöne azi kukösumŋi köhöikŋi kun kama. Yaŋgö kukösumŋi öŋgöŋgöjan mönö nöŋgörenŋ ongitma. Yaŋjön azi öŋgöŋgöŋi akŋawangöra nöŋjön yaŋgö köna esuŋaŋgö kösöŋi bauköba pösatmamgö qötötanŋömam.

⁸ Nöŋjön o töhönöŋ melun mem eŋgizalmö, yaŋjön mönö Uŋa Töröŋjan melun mem eŋgima.” Mewö.

Jonöŋ Jisös o melun mem waŋgiyök.

Mat 3.13-17; Luk 3.21-22; 4.1-13

⁹ Nalö miaŋgörenŋ Jisösönöŋ Galili prowinsgö miri Nazaret miaŋgörenjök Jongörenŋ kaiga Jordan o töwatŋe o-melun mem waŋgiyök.

¹⁰ Mem waŋgiiga onöhök koriga miaŋgörenjök Suepnöŋ aŋaŋiiga Jisösönöŋ uba ehiga Uŋa Töröŋi meleŋda kembö nei ewö aka Jisösgö qakŋe eta meöyk.

¹¹ *Mi ehiga Suep mireyök keu kun kewö asuhuyök, “Göŋjön mönö nani wölböt nahöni aknöŋga köröni ölöwahiga geknahöm ak gihizal.” Mewö.

Satanöŋ Jisös esapköba malök.

Mat 4.1-11; Luk 4.1-13

¹² O melun mem waŋgiiga miaŋgörenjök Uŋa Töröŋjan Jisös kuŋgum waŋgiiga gölme qararaŋkölkölŋe anök.

* **1:11:** Jen 22.2; Sum 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Mak 9.7; Luk 3.22

13 Anda wehön 40 miangö dop miangören maliga öme bohonjini Satan yanjon esapköm waŋiba malök. Sömbup kalŋi miengö sutnjine maliga Suep garata yenjon bauköm waŋiba malget. Mewö.

Jisösnöŋ gwarekurupŋi mutukŋi engholök.

Mat 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11

14 Konaŋgep Jon kösö mire alget tariga Jisösnöŋ nalö miangören Galili prowinsnöŋ liliŋgöba anök. Anda Anutugö Ölökawak Buŋaŋi jim asariba malök.

15 *Jim asariba kewö jiyök, “Anutunöŋ bemtohoŋi almawangö nalöjan mönö dopdowiza. Anutunöŋ nalö aliga mala malgetka dölki akza miangöra mönö uruŋini meleŋda Ölökawak Buŋa möt nariget.”

16 Jisösnöŋ mewö jiba liliköba mala Galili o anjögö göranje mötöteiba anda söra örörö azi yahöt ekehök. Qetŋiri Saimon, munŋi qetŋi Andru. Yekŋön mösakŋiri o angönöŋ söra öröbitköra gila malohot.

17 Jisösnöŋ etkeka kewö jiyök, “Aziyahöt, injiri mönö ni nuatanjöba kayöhötkä kusum etkibi ambazip söra ewö öröm enŋimakŋahot.”

18 Mewö jiiga miangörenök mösakŋiri mosöta könahiba Jisös wuatangöba anöhot.

19 Jisösnöŋ yetpuk borom kun toroqeba anda Zebedigö nahönni Jeims aka munŋi Jon ekehök. Yetkön mewöjanök waŋenöŋ tata mösakŋiri möhamgöba jöhöba malohot.

20 Malohot ekeka miangörenök etkoholök. Etkoholiga iwiŋiri Zebedi aka moneŋ nup aziurupŋi

* **1:15:** Mat 3.2

waŋgenöŋ eŋgōmosöta könahiba Jisös wuataŋgöba andöje anohot. Mewö.

Jisösnöŋ öme kun wuataŋgöök.

Luk 4.31-37

²¹ Mewö mohotŋe anda Kaperneam sitinöŋ angotketka Sabat kendon aiga Jisösnöŋ miangörenjöök köuluk miriŋine öŋgöba Buŋa kusum eŋgöök.

²² *Köna keugö böhi ewö qahöpmö, kukösum ahöm waŋgiyöhaŋgö dop kusum eŋgiba ahakmemenjangö dop akŋegöra jiyök. Miangöra könagesö yenjön mi eka auruba welipkögöt.

²³ Köuluk miriŋine miangören nalö miangörenjöök azi kun ömeŋambuk tariga öme mianjön qetŋi kewö qerök,

²⁴ “O Jisös, Nazaret azia! Gi wania ak neŋgimamgö akzane? Mönö ayuhum neŋgimamgöra kazan me? Ni könaŋjamgi möt kutuzal. Gi Anutugören azi Tök-kutukutuŋi mi akzan.”

²⁵ Mewö qeriga Jisösnöŋ tembula kewö jim waŋgiyök, “Gi mönö keugi bököiga azi ki mosöta kesalnöŋ.”

²⁶ Mewö jim waŋgiiga ömenöŋ azi mi utuköba urepköm waŋgiba qet bölbölbö qeta kota mosöta anök.

²⁷ Aniga körekŋjan nemböŋini teköiga welipköba qesim aŋguba kewö jiget, “Yei! Ki mönö wani yuaia? Ki mötmöt dölökŋi kukösumŋambuk. Yaŋjön ömewöröme mewöyök jim kutum eŋgiiga jitŋi tem kölje.”

---

* **1:22:** Mat 7.28-29

28 Mewö asuhuiga Jisösgö qetbuñajan könöpuk sehiba miri kösutje tat angeri, miangören anda anda Galili prowins pakpak dop kólök. Mewö.

*Jisösnöj kawöl ambazip gwötpuk meiga ölöwaket.
Mat 8.14-17; Luk 4.38-41*

29 Jisösnöj Kaperneam yenmöreñ köuluk miri mosöta miangörenjök Jeims Jon yetpuk Saimon aka Andru yetkō mire öngöget.

30 Miangören öngögetka Saimongö suhunjan silekönöp kawöl yöhöi ahöyük. Ahöiga buzupnji mi ösumok Jisös jiget mörök.

31 Jiget möta yanmöreñ anda böröje memba kököbiiga wahörök. Wahöriga silekönöpjan mosöriga nene ohoba gumohom engiyök.

32 Gumohom engiiga mare aiga wehön jeñi geiga miangören Kaperneam tonjienjön kinda ambazipnji ambazipnji kawöl ömenjinambuk mi körek enguanjita Jisösgören kaget.

33 Kaperneam taonöhök kambulelebenöj kaba Saimongö miri nañguñe tokoget.

34 Tokogetka kinda ambazip kawöl könajni könajni enjgöhöyühi, mi gwötpuk mem ölöwak engiyök. Mewöyük ömewöröme yenjön Jisösgö könajni mötkeranjöra Jisösnöj numbuñini muhungöba gwötpuk enguatañgöyük. Mewö.

Amöt böröji Galili körek dop kólök.

Luk 4.42-44

35 Jisösnöj gaun ahöiga miri wañgaran suruiga wahöta miri yaigepñe geba goranje anda nannjök tiñ kutuba miangören köuluköyük.

36 Köuluköiga Saimon aka alaurupnji yambuk malgeri, yenjön zilañ könajne anget.

37 Anda miwikŋaiba kewö jiget mörök, “Ambazip körekŋan mönö göhöra jaruze.”

38 Mewö jigetka möta kewö jiyök, “Miri tosatŋi tosatŋi liliköba tat anjei, ekze. Nöŋön Buŋa keu miri dop jim sehimamgöra eta maljal. Miangöra mönö miri liliköba anbin.”

39* Mewö jiba anda Galili prowins körek liliköba köuluk mirinjine Buŋa keu jiba ömeŋi ömeŋi mi enguatanŋöba malök. Mewö.

Jisösnöŋ uzikuku azi kun mem solaniyök.

Mat 8.1-4; Luk 5.12-16

40 Jisösnöŋ taon kunöŋ maliga uzikuku azi kunŋjan kaba simin köla Jisösgö wösöŋe geba kewö köuluköm waŋgiyök, “Göŋön sihimgan mem ölöwak ningimamgö mötzan ewö, mönö ni ölop mem solanim niŋgiman.”

41 Mewö jiiga yanŋöra wösöŋi möta böröŋi böranŋda sileŋi misiriba jiyök, “Nöŋön mi akŋamgö mötzal. Gi mönö solaniman.”

42 Mewö jiiga uzikukunji mi mianŋörenjök solanii ölöwahök.

43 Solaniiga galöm meme keu köhöikŋi waŋgiba mianŋörenjök “Ölöp anman,” jiyök.

44* Goro mi kewö jiiga mörök, “Mötnöŋ. Kianŋö buzup keuŋi mi kun kude jinöŋ mötme. Qahöpmö, mönö jike nup galömgören anda silegi kondel waŋgiman aka Mosesgören jimkutukutu wuataŋgöba solanizanaŋgö saiwap nalukŋi ala jöwöwöl ohoman. Mi ohonöŋ ehiga ambazipnöŋ könaŋjamgi möt kutume.”

---

* **1:39:** Mat 4.23; 9.35   * **1:44:** Lew 14.1-32

45 Jisösnöŋ mewö jiyökmö, yanjön anda töndup könahiba keu buzupŋi mi gwötpuk jiba maliga sehiyök. Sehiiga Jisösnöŋ taonŋi taonŋi miangören aukŋe kunbuk anmamgö osiyök. Osiba taon andöŋine miri gwamönni miangörenjök malök. Miangören maliga miri dop miangörenjök ambazipŋi ambazipŋi mi yanğören kaget. Mewö.

2

*Jisösnöŋ azi sile likepŋi kömükömuŋi möhamgöyök.
Mat 9.1-8; Luk 5.17-26*

1 Mewö liliköiga nalö tosatŋi teköiga Jisösnöŋ liliŋgöba kunbuk miriŋe Kaperneam kayök. Kaiga “Mire malja,” jiget mötket.

2 Ambazip gwötpukŋan mi möta tokoba yançö miri naŋgu söndakŋe gwözönđa sombemŋe kokolak qeget. Kokolak qegetka Jisösnöŋ kinda Buňa keu jiiga mötket.

3 Mötketka miangören azi kun sile likepŋi kömükömuŋi, mi waŋgita yanğören kaget. Azi 4:njan i kululunöŋ ala anjuba kaget.

4 Kagetka gwözönđa kingerangöra aka Jisösgö kösutŋe anda albingö osiget. Osiba miri qakŋe öngöba Jisösgö bohonneyök bo esim lulunget. Lulungetka kinimŋi ahuiga miangören kawöl azi mi kululuŋambuk kösönöŋ jöhöba algetka geiyök.

5 Mewö geiga Anutu möt narim waŋgigeri, Jisösnöŋ yengö tandökŋini mi ehi dop köliga kawöl azigöra kewö jiyök, “Nahöni! Nöŋön siŋgisöndoki mosötzal.”

6 Mewö jiiga Köna keugö böhi tosatŋan sutŋine tata uruŋinan kewö mötmöriget,

7 “Azi kiañön denöwögöra mewö jiza. Mönö Anutu ilita mepaqepaik akza. Anutu mohotnjan siñgisöndoknini mosörakzapmö, azi kunñjan mi qahö.”

8 Urujinan mewö mötmörigetka Jisösnöñ mianjörenjök urujan mi möt kutuba kewö jii mötket, “Injini mönö wuanöñgöra keu mewöñi urujinan mötmörize?

9 Nöñön ‘Siñgisöndoki mosötzal,’ kawöl azigö mewö jizali, keu mianjön mönö awamñajanök ji-jinja. Kunñjan mewö jiiga tosatñan keu miañgö ölni qahö ekñe. Miañgöra mi keu awamñajanö dop. Nöñön keu kun kewö jimamgö mötzal, ‘Mönö wahöta tumbulahöpki memba anöñ.’ Keu mi mönö lömbötñambuk jijiña akza. Mewö jibiga ölni ahuma me qahöwi, mianjön mönö aukñe asuhui ekñe.

10 Mötket, gölmenöñ siñgisöndok mosötmosötkö kukösumñi mi Suep gölmegö azi ölnjanjören ahözawi, injini miañgö könajanjanjöra janjuñ malbepuk. Miañgöra keu lömbötñi mi azi kiañgöra jibi ölni eket,” Mewö jiba azi sile likepñi kömukömuñjanjö jeñe eka jiyök, “Nöñön göhöra jizal: Gi mönö wahöta tumbulahöpki memba mirige anöñ. Keu lömbötñi mi ölnjambuk akña ewö, keu awamñi mi mönö mewöyök denöwögöra omañi akawak?”

11 Mewö jiba azi sile likepñi kömukömuñi kewö jii mörök, “Nöñön göhöra jizal: Gi mönö wahöta tumbulahöpki memba mirige anöñ.”

12 Jiiga mönö wahöta miañjörenjök tumbulahöpñi memba ambazip pakpak yeñgö jeñine yaigepñe anök. Mewö aniga körekñan welipköba Anutu möpöseiba kewö jiget, “Yei!

Tandök kewöñi mi mönöwök nalö kungen qahö ehin. Qahö. Dölki je murutña ekzin.” Mewö.

Jisösnöj Matyu (Liwai) oholök.

Mat 9.9-13; Luk 5.27-32

13 Jisösnöj kunbuk Kaperneam mosöta aŋgönüŋ geba sak qöhöröñe anda malök. Maliga ambazip kambulelebenöj yaŋgören̄ kagetka Buŋa keu kusum eŋgyök.

14 Anda takis ofis oŋgitmamgö aiga miaŋgören̄ azi qetŋi Liwai Alfiusgö nahönnji tariga eka jii mörök, “Gi mönö nöŋgö andöne kanöŋ.” Mewö jiiga möta wahöta takis nup mosöta Jisösgö andöje anök.

15 Anda Liwaigö mire anda nene nemba tatkeri, nalö miaŋgören̄ takis meme azi tilipqilipŋinambuk aka siŋgisöndok azi gwötpukŋan kaba Jisös aka yaŋgö gwarekurupŋi yembuk tata nene mohokŋe neget. Gwötpukŋan mönö Jisös wuataŋgöba malget.

16 Jisösnöj takis meme tilipqilipŋinambuk aka siŋgisöndok ambazip tosatŋi yembuk tata nene negeri, mi Farisi (Köna keugö kapaŋkölköl) aka yeŋgören̄ böhi tosatŋan eka Jisösgö gwarekurupŋi kewö jim enqiget, “Aek! Yanjön mönö wuanöŋgöra takis meme tilipqilipŋinambuk aka siŋgisöndok ambazip yembuk tata nene neza? Mi qahö dop kólja.”

17 Mewö jim enqigetka Jisösnöj likepŋi kewö jii mötket, “Sile unditundit ambazipnöj doktagöra qahö ak enqimakzapmö, kawöl ambazipnöj doktagören̄ anakze. Nöŋjön siŋgisöndok ambazip engholmamgöra kaba maljalmö, ambazip nanŋinanŋö mötketka solanŋi akzei, i qahö.” Mewö.

Nene siŋgi malmalgö keuŋi

Mat 9.14-17; Luk 5.33-39

18 Nalö miangören Jongören gwarekurupni aka Farisi (Köna keugö kapaŋkölköl) yenjön nene siŋgi malgetka tosatjan Jisösgören kaba kewö qesiget, “Jon O-melun azigö gwarekurupni nejön Anutugöra nene siŋgi malahakzin. Farisi (Köna keugö kapaŋkölköl) yeŋgö gwarekurupninan mewöjanök aka malje. Nangi gwarekurupkan mönü wuanöŋgöra Anutugöra siŋgi qahö malje?”

19 Mewö qesigetka kewö meleŋnök, “Ölja! Nini wani nalönöŋ nene siŋgi malakzin? Ambi meme nalöŋe azigö andöurupjan könöprji algetka ambigö sepkitipurupjan yuai mi tökömakze me qahö? Nöŋön nani gwarekurupni yeŋgö azi buŋaya aka yeŋgö sutjine köisirik tatzal. Tatpiga yeŋön miangöra aijölöŋ söŋgaiba tata siŋgi malbingö osimakze.

20 Osimakzemö, Anutunöŋ noaŋgiri kömumbiga yenjön mönü nalö miangören ölöp siŋgi malakŋe.

21 (Iñini malmal walŋi aka sösöŋgai Buŋa dölökŋi mi mindirim etkibingö osime. Miangö keu pasetŋi mi kewö jibi mötket:) Löŋgölöŋgöt walŋi jurariga kunŋan opo dölökŋi qahö saŋgoŋsaŋgoni mitiiba mianjön opo su jöhanŋi qahö uhum memba umgörenŋgomakza. Mewö akawak ewö, opo su jöhanŋi dölökŋan mönü waziba löŋgölöŋgöt walŋi öröiga kumbuk tingiriga kinimŋan qariba böliqölibapuk.

22 Mewöjanök kunŋan wain o dölökŋi mi jobö me toru walŋi lama sileŋan memenjı miangören qahö kusuiga gemakza. Mewö akawak ewö, wain o dölökŋan mönü qariba toru qesiŋniga

jula mokoiga gölmenöŋ eta sohoiga toruŋan böliqölibepuk. Miangöra wain o dölökŋi mi toru dölökŋeyök mokoin geiga dop kölma. (Mewöŋjanök o ölöpŋi mi gina gisagisahöŋe qahö umakzin. Mewö ubinak ewö, mianjön mönö jula kisipisirik eriga nemba kawöl neŋgöhöbapuk. Mewö akapuköra o ölöpŋi mi gina ölöpŋe umakzin. İñini mewöyök malmal walŋi aka Ölögak Buŋa dölökŋi mi mindirim etkibingö osime.) Mewö.”

*Jisösnoŋ Sabat kendongö Kembuŋi akza.
Mat 12.1-8; Luk 6.1-5*

23* Miangö andöŋe Sabat kendon kunöŋ Jisösnoŋ wit padi nup köröŋi ketanji kutuba anök. Aniga gwarekurupŋan wösöŋini eŋguiga wit öljı mohot mohot könahiba börlöjinan misiba neget.

24 Mewö negeraŋgöra Farisi (Köna keugö kapaŋkölköl) tosatŋan Jisös kewö jiget mörök, “Mötönöŋ, yenjön mönö wuanöŋgöra Sabat kendongö nup meme sonjongoŋi oŋgitze?”

25* Mewö jigetka kewö meleŋnök, “Kin Deiwidnöŋ yarö aziurupŋi yembuk liliköba wösöŋini eŋguiga nenegöra osiba yuia akeri, mi lök nalö kunöŋ oyonget me qahö?

26* Yanjön mönö Anutugö opo seri jikenöŋ öŋgöba beret kömbukŋi Anutugö jemesoholŋe altanöŋ alget tariga ösumŋan walöŋniga qekögeri, mi mönö memba neyök. Beret kömbukŋi mosötmosötŋi mi jike nup galöm yenjönök nezema. Tosaŋan mi nembepuköra songo ahöiga töndup neyök. Namba aziurupŋi tok eŋgiiga mohotŋe neget.

---

* **2:23:** Dut 23.25   * **2:25:** 1 Sml 21.1-6   * **2:26:** Lew 24.9

Nalö miangören azi qetni Abiatar yanjon jike nup galöm bohonjanjö nup memba malök.”

²⁷ Mewö jiba kewö jii mötket, “Anutunöj Sabat kendon mi ambazip ölöwaknögöra ali ahöza. Mia ambazipnöj laj jim kutumegöra aka qahö.

²⁸ Mewö aiga Suep gölmegö azi öljjan mönö Sabat kendongö Kembunji mewöyök akza.”

3

Jisösnöj azi böröji sösöröjgöji mem ölöwahök.

Mat 12.9-14; Luk 6.6-11

¹ Jisösnöj kumbuk kökuluk mire öngöiga miangören azi böröji sosoholinji kun tarök.

² Miangören azi böröji sosoholinji kun tarök. Ambazipnöj Jisos keu jakeñe al wanjibingöra “Azi mi Sabat kendonöj möhamgöma me qahö?” jiba Jisos je galöm memba tatket.

³ Megetka Jisösnöj azi böröji sosoholinji mi kewö jii mörök, “Mönö wahöta jenine kinöj.”

⁴ Mewö jiba kewö jii mötket, “Köna keu wutanjöba Sabat kendonöj yuai ölopri me bölöñi akin? Ölöp kungö bohonji jöhöbin me mosöringa kömuma? Wanat kun meinga dop kólma?” Mewö jii möta göröj alget.

⁵ Keunini göröj tatketka liliñgom purik engehi urujinan köhöikji gwözöñöhañgöra wösöbirik aka kukjejenön engehök. Mewö engeka azi miangö jiyök, “Gi mönö börögi qötöteinöj.” Mewö jiiga böröji qötöteiba kumbuk ölöwahök.

⁶ Ölöwahiga Farisi (Köna keugö kapañkolköl) yenjon yaigep anda miangörenök premio Herodkö

pati alaurup yembuk totoko ala “Jisös denöwö qein kömuma?” jiba keu nup meget. Mewö.

Jisösnöy kawöl ambazip mem ölöwak enjiyök.

⁷ Mewö megetka Jisösnöy gwarekurupnji enguanġita o anġō jitnej anget. Angetka Not prowins qetnji Galili miañgörenjök ambazip kambulelembe yenjön könaue wuatañġöba anget. Judia prowins miañgörenjök mewöyök yañgören kaget.

⁸ Siti bohonji qetnji Jerusalem, Saut prowins qetnji Aidumia aka Jordan o likepnejyök Wehön Kotkotnejen aka Wehön Gegenej görkenök taon qetnji Taiö aka Saidon liliköba maljei, yenjön mohok kambulelebenöy öröba kaget. Jisösnöy anġoletot ketañi ketañi memba malöhi, miañgö buzupnji möta mindiqindiriba kañgotket.

⁹ *Mewö kañgota utal wañgibepuköra Jisösnöy gwarekurupnji kewö jii mötket, “Ölököm niñgibepuköra iñini mönü wañge kun miwikñaiba nöñgöra dowe alget tarök.”

¹⁰ Mewö jii möta ambazip sehisehiñi mem ölöwak enjiba malök. Miañgöra qemjem-mamjen aka sile lölömbörönjinambuk pakpak yenjön silenej misiribingöra liliköba gwötpuk aum metala utal wañgiget.

¹¹ Ömenji ömenji yenjön Jisös eka jemesoholje gölmenöy geba kewö qetket, “Gi Anutugö Nahönnji akzan!”

¹² Mewö qetketka Jisösnöy qetal enjiba könöñjamjan auknej asuhubapuköra soñgo köhöiknej al enjiyök. Mewö.

---

* **3:9:** Mak 4:1; Luk 5:1-3

Jisösnöŋ gwarekurupŋi möwölöhöm eŋgiyök.

Mat 10.1-4; Luk 6.12-16

¹³ Konaŋgep Jisösnöŋ kunduŋe öŋgöba mianjören nanŋi sihimŋaŋgö dop azi eŋgholiga yaŋgören kaget.

¹⁴ Kagetka azi 12 mi yambuk malmegöra al eŋgiba Buŋa keunji jim sehimegöra melaim eŋgiyök.

¹⁵ Melaim eŋgiba ömewöröme közöl eŋgimegö kukösumŋi eŋgiyök.

¹⁶ Mewö aka azi 12 ki kewö al eŋgiyök: Pitö, Jisösnöŋ qet mi Saimon waŋgiyök.

¹⁷ Jeims aka munŋi Jon, iwinjiri qetŋi Zebedi. Jisösnöŋ yetkö qetŋiri kun Boanerges qerök. Mi nanine keunöŋ Pöndandanŋö Nahönyahötŋi.

¹⁸ Andru, Filip, Bartolomyu, Matyu, Tomas, Jeims Alfiusgö nahönŋi, Tadius, Saimon Zelot-politik azia*

¹⁹ aka Judas Iskariot. Kariot azi mianjön konaŋgen Jisös mamalolo mem waŋgiyök. Mewö.

Jisösnöŋ Öme yeŋjö kukösumŋini ongita qei etza.

Mat 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10

²⁰ Jisösnöŋ mi al eŋgiba kunduŋeyök eta nanŋi miriŋe kayök. Mire kaiga ambazip kambu ketanŋi kunbuk kaŋgota tokogetka mönü mianjöra tosolumŋi yembuk nene nembingö osiget.

²¹ Osigetka sepkitipurupŋan mi möta “Uruŋi lök sohoza!” jiget. Jiba geba waŋgitpingöra anget.

²² *Angetka Köna keugö böhi Jerusalemök kageri, yeŋjön jiget, “Satangö Katakömulatnöŋ

* **3:18:** Nasönöl pati zelot yeŋjön Rom gawman tuarenjon aka nanŋine kinkin membingöra tuaköpek memba malget. * **3:22:** Mat 9.34; 10.25

mönö uruje geiga malja. Yañön öme yeñgö kembuñinañgö ösumnöj ömewöröme enguatañgomakza.”

²³ Mewö jigerangöra Jisösnöj eñgoholi kagetka dopkeunöj kewö jii mötket, “Satanöj mönö denöwö alanji Satan kun wuatanjögabawak?”

²⁴ Kantri kungö galömurupñinan sutnjine aŋgururuk aka julme ewö yeñön mönö galömkölköl nupñini memba kinbingö osime.

²⁵ Mewöyök miri kungö könagesö yeñön sutnjine aŋgururuk aka julme ewö, mönö galömkölköl nupñini memba kinbingö osime.

²⁶ Mewöyök Satangö könagesö yeñön sutnjine aŋgururuk aka tuarenjonj ak aŋgubeak ewö, galömkölkölinañgö ösumñan eriga bemtohoñinan mönö qahöwakñamgö akza.

²⁷ Kunjan azi köhöikñañgö köna böröji mutuk qahö jöhöma ewö, yañön mönö miriñe öñgöba qezañda sukinapni memamgö osima. Mutuk i jöhöi tarigun mönö ölop miriñeyök öröyuaiñi pakpak wangita memba anma. (Miangö dop nörön mewöyök Satan jöhöba andöje ömenji enguatañgomakzal.”) Mewö.

Sinjisöndok mosötmosötñi qahö

²⁸ Nöñön keu ölni kun kewö jibl mötme, “Ambazip ketanji moröji sinjisöndok ahakzei, mi Anutunöj mosörakza. Lömbötñambuk me awamñi mepaqepaik akeak mönö mi Anutunöj sañgoñ eñgima.

²⁹ *Sañgoñ eñgimapmö, Kunjan Uña Töröji ilita mepaikömawi, miañgö sinjisöndokni Anutunöj

---

* **3:29:** Luk 12.10

mönö nalö kunöŋ qahö mosötma. Saumban! Singisöndok mianjön mönö qaknej öŋgöiga nalö teteköŋi qahö Anutugö jeŋe keuŋambuk malma.” Mewö jiyök.

³⁰ “Ömenöŋ uruŋe geyöhawa malja,” Jigerangöra aka mewö kusum eŋgijök. Mewö.

*Jisösgö nam-munurupŋi.
Mat 12.46-50; Luk 8.19-21*

³¹ Mewö eraum mötketka nam-munnjan kaba yaigep kinda yeŋgören etmapkö keu alget yaŋgören anök.

³² Aniga ambazip kambu yeŋön liliköm waŋgiba tata kewö jiget mörök, “Mötnöŋ! Göhö nam-mungan mönö yaigep kinda göhöra qesize.”

³³ Jigetka melenja kewö jii mötket, “Nöŋgö namni mi daŋön aka munurupni daŋön?”

³⁴ Jisösnöŋ mewö jiba ambazip liliköm waŋgiba tatkeri, i uba eŋgeka kewö jiyök, “Eket nöŋgö namni aka munurupni mönö ki.

³⁵ Anutugören jitsihitnji tem kölahakzei, mieŋön mönö nöŋgö namni aka nen-munurupni akze.” Mewö.

4

*Qesiŋ gilgil azigö dopkeu
Mat 13.1-9; Luk 8.4-8*

¹ *Jisösnöŋ kumbuk o aŋgö jitne geba könahiba kusum eŋgijök. Kusum eŋgiiga ambazip kambulelebenöŋ yaŋgören anda tokogetka waŋgenöŋ öŋgöba o aŋgö qaknej anda tarök.

---

* **4:1:** Luk 5.1-3

Tariga ambazip pakpak yeñön anjö goranje saknöy tokoget.

² Mewö tokogetka dopkeu gwötpuk jiba kusum enjigök. Kusum enjiba kewö jiyök.

³ “Mötket! Azi kunjan nene kötni qesiñ gilmamgöra nupnöy anök.

⁴ Anda qesiñ giliga kötni tosatjan köna jitne geba kölget. Geba kölgetka (warawen) neinji neinji kangota mi nem teköget.

⁵ Kötni tosatjan köt jamönjinöy geba kölget. Geba köla miangören gölme gwötpuk qahö mi-wikñaiget. Gölme dutni qahö ahöyöhanjöra korapnji zilan kotket.

⁶ Kotketsmö, wehönöy kota enguba jem kutum engiiga jalöjini qahöpköra soholiba gororongöget.

⁷ Kötni tosatjan siriuret wahiñinambuknöy miangören geba kölget. Geba kölgetka mienjön kota qem turugetka böbölohot mem enjigiet. Mewö aka ölnji qahö kuñguget.

⁸ Kötni tosatjan gölme ölopnej geba kölget. Geba köla korapnini jula wahöta ipñinañgö ölnji ölopnej asuhuget. Tosatjan kötnini 30, Tosatjan kötnini 60, tosatjan 100 miangö dop ahum sehiget.”

⁹ Mewö jiba jim teköyök, “Kunjan urukezapnjambuk malja ewö, yanjin mönü dopkeu ki kezap ala möt kutuma.” Mewö.

Jisösnöy wanigöra dopkeu jiyök.

Mat 13.10-17; Luk 8.9-10

¹⁰ Kambu ketanji yeñön deňda angetka Jisösnöy nanjöök tarök. Nanjöök tariga gwarekurupnji 12 aka tosatjan liliköm wañgigeri, mi mohotnej dopkeu kienjö könañinañgöra qesim wañgiget.

11 Qesim waŋgigetka kewö meleňda jiyök, “Anutugö bemtohoje aŋgota malbingö keu tölapnji mi eŋgöra auknej jibi möt kutuzemö, yaigep maljei, yeŋgöra mi pakpak mönö dopkeunöhök asuhumakza.

12* Mewö asuhuiga
 ‘Nanŋini jeŋinan yuai ekagun könajı töndup qahö möt kutume.
 Nanŋini Kezapŋinan keu törörök mötagun könajı töndup qahö möt asarime.
 Mi möt asaribeak ewö, mönö ölop uruŋini meleňgetka Anutunöj siŋgisöndokŋini mosötpawak.’ ”

Jisösönöj dopkeugö könajı jiyök.

Mat 13.18-23; Luk 8.11-15

13 Jisösönöj toroqeba kewö jii mötket, “Dopkeu miaŋgö könajı kewö. Mi kude möt asarize ewö, dopkeu tosatnji pakpak jimami, mi mönö denöwö möt asaribeak?

14 Dop Keu miaŋgö könajı kewö: Qesiŋgilgil azinöy Buŋa keu qesiŋda gilja.

15 Nene kötni köna jitnej geba kölgeri, mi kewö: Buŋa keu qesiŋ gilgetka ambazip uruŋine gezapmö, mi mötketka Satanöj miaŋgörenjök kaba keu uruŋine qesiŋget geyöhi, mi qeköba eŋguanġirakza.

16 Nene Kötnej qesiŋniga köt jamönjinöy geba kölgeri, mi mewöyök ambazip söpsöpni kun. Yeŋön Buŋa keu möta miaŋgörenjök sösöŋgai qaknej möt aŋgön kölakze.

17 Mewö ahakzemö, uruŋine jalöji qahö ahöm eŋgimapmö, nalö töröptökŋi miyök kin

---

* **4:12:** Ais 6.9-10

köhöiba malme. Buŋa keugöra aka kahasililiŋ me sesewerowero asuhuiga nalö miaŋgörenjök mönö tala eŋguma.

18 Nene kötŋi qesiŋniga siriuret wahinjinambuknön geba kölgeri, mi kewö: Yeŋön Buŋa keu mötketka urunjine geza.

19 Gezapmö, gölmenöŋ malmalgö waimanjatŋi aka moneŋ inap memegö urukönöpŋi ahuba lömbörim eŋgimakzal. Qetbuŋjaninambuk akingö köpösöŋgögetka sihim kömbönaŋi bölöŋi tosatŋan mewöyöök urunjine dumgöba Buŋa keu böbölöhot mem wanġize. Mewö aiga öljini qahö gilipitŋi (ambetakŋi) aukŋe.

20 Nene kötŋi gölme ölöpŋe qesiŋniga geba kölgeri, mi ambazip kewöŋi: Yeŋön Buŋa keu kezap ala möta möt aŋgön köla pöndaj kinda öljini mi-wikŋaimakze. Tosatŋan keu jit mohoknöhök kötŋi 30 miwikŋaimakze. Tosatŋan öljini 60, tosatŋan keu köt mohot mohot mienjöö öljini 100 mem sehiba miwikŋaimakze.” Mewö.

Lampe mi asakŋi neŋimapköra ahöza.

Luk 8.16-18

21 *Jisösnöŋ keu kun kewö jiyöök, “Kunjjan lambe me kiwa memba ohotiriba kimbut me dum bapŋe alma me qahö? Mi waniŋe alma? Mi mönö miaŋgö dum tatatnöŋ aukŋe alma.

22 *Mewöjanöök yuai kun asambötket ahözawi, mi mönö aukŋe asuhum tiŋgitmapköra ahöza. Yuai kun köl turuget ahözawi, mi mönö luluŋget kötulmapköra aka ahöza.

* **4:21:** Mat 5.15; Luk 11.33

* **4:22:** Mat 10.26; Luk 12.2

23 Kunjan urukezapjambuk malja ewö, yanjon mönö dopkeu ki kezap ala möt kutuma.” Mewö.

Denöwö diwelopmen ahuza?

24 *Jisösnöy keu kewö jii mötket, “Keu mötzei, mi mönö möt anjön köla urukönimjine ala köl guliba malme! (Mewö malgetka uruñini diñgiiga mötmötjinan qariiga möt kömume.) Iñini tosatñi yenjö keuñini kewöta jim tekomei, Anutunöy mönö jimkutukutuñini mohot miañgö dop nannjini keuñini kewöta jim tekoma. Dop mi mönö ongita likepñi meleñ enjima.

25 *Miañgö könañi kewö: Kunjan mötkutukutuñambuk maljawi, Anutunöy mönö mi toroqem wañgiiga malmapmö, kunjan mötkutukutuñi qahö maljawi, Anutunöy mönö mötmötji moröji ahözawi, mi mewöyök qeköba wañgitma. Mewö.

Buña keu kötji mi korapjambuk.

26 Jisösnöy dopkeu kun kewö jiyök, “Anutugören bemtohonji mi kiangö dop: Azi kunjan nuwe anda nene kötji qesiñda gilma.

27 Qesiñda gila anda sunjem silim ahöba wahöta ahöba wahöriga nene kötñañgö korapñi jula korakze. Denöwö jula korakzei, mi nannjak qahö möt kutuza.

28 Gölmenöy nannjök nam köli ölni asuhumakza: Mutuk ipñi, könañgep ölni aka miañgö andöje ölnañgö kötji mi körek asuhuba qarim tekome.

29 *Ölni qarim teköba öliiga ölni memegö nalöji aiga welenqequeurupñi melaim enjiga souñini

* **4:24:** Mat 7.2; Luk 6.38

* **4:25:** Mat 13.12; 25.29; Luk 19.26

* **4:29:** Joel 3.13

kapenkapen Göjji jitjinambuk memba ölni memb-ingöra nupne anme.” Mewö.

Nejoñ kötjanjö dopkeu

Mat 13.31-32, 34; Luk 13.18-19

³⁰ Jisösnöñ dopkeu kun kewö jiyök, “Anutugö bemtohoñi mi wanatpuk dop albinak me wanat söpsöp keu jiba jim asaribinak?

³¹ Mi nejoñ kötjanjö dop kewö akza: Kötñi mi morö közözömñi. Mi gölmegö nene köt pakpak mienjö eretñini akza. Mewö aiga nup gölmenöñ esize.

³² Esizemö, jula wahöta yöha pakpak eñgonjita qariba böröñi ketanji gili anje. Mewö gili angetka könakembagö neiñi neiñi mienjön aipñini miañgö aumñe alakze.” Mewö.

Jisösnöñ dopkeu gwötpuk jiyök.

³³ Jisösnöñ dopkeu mewöñi mewöñi mi gwötpuk jiba mala Buňa keu jiiga mötket. Möt kutugeranjö dop mi jiiga möta malget.

³⁴ Nalö dopkeunji pakpak mi dopkeunöñ jiba malök. Keunji kun öne kude jiyökmö, gwareku-rupñi yembuk nanñinök malgetka keu pakpak mienjö könañini mi jim asarim eñgiba malök. Mewö.

Jisösnöñ jiiga raidimbom göröñ qeyök.

Mat 8.23-27; Luk 8.22-25

³⁵ Wehön miañgören mare aiga Jisösnöñ gwarekurupñi kewö jii mötket, “Mönö mosöta anjö kutuba likepne angotpin.”

³⁶ Mewö jiiga ambazip kambu eñgomosöta Jisös wañgitgetka wañgenöñ tari anget. Wañge tosatñi mi mewöyök yembuk awatanj anget.

37 Angetka raidimbom ketajan ömtöröp (töröpjänök) giliga sirinöj waŋge urunje gegetka waŋge numbuŋe qemamgö ahök.

38 Mewö aiga Jisösnöj waŋge teteköje tata qömböŋnöj nariba gaun ahöyök. Gaun ahöiga gwarekurupjan anda möndöba jitget, “Hei böhi! Nini aŋgönöj ayuhubingöra akzin. Miaŋgö waimanatŋi kun mötzan me qahö?”

39 Mewö jitgetka imbiŋi möta luhut aka siri kewö jim qetal etkiyök, “Mönö bököba öne ahönöj!” Mewö jiiga luhutnöj döngöiga sirinöj nöj qeba ahöyök.

40 Mewö aka kewö jim eŋgiyök, “Inji mönö wuanöŋgöra keŋgöt mötmöt azia akze? Denöwögöra aka Anutu qahö möt narize? Sömbuŋini mönö öne mötze.”

41 Jiiga awöwöliba qem sömbuŋini möta eraum mötket, “Yei, azi kia mönö denöwöjan malja? Yanjön mönö luhut aka köwet jim kutum etkiiga jitŋi tem köljahot?” Mewö.

5

*Ömenöŋ bau uruŋine gegetka azinöŋ ölüwahot.
Mat 8.28-34; Luk 8.26-39*

1 Mewö asuhuiga aŋgö kutuba likepjə Gerasin yenŋö gölmenöj aŋgotket.

2 Aŋgota körökŋe öŋgögetka Jisösnöj waŋge mosöriga miaŋgörenjök azi ömeŋambuk kun mi qaksirinöhök kaba kinda Jisös miwikŋaiyök.

3 Azi mi qaksirinöj mala qamöt köteŋi esiba uro-rohoget ahögeraŋgörenj ahöm malök. Azi körekŋön

könaböröŋi tapep (muŋgamuŋga) kösönöŋ jöhöbingö osiba malget.

4 Indimŋi gwötpuk könanji tapep kösönöŋ jöhöba börötakŋi qeba malgetmō, börö takŋi kusula köna kösönj titikutuba maliga körekŋan i galöm köl osiget.

5 Osiba suŋgem asak dop sundan qaksirigö köt köteŋnöŋ me kunduŋe lanļaŋ ahöba malök. Mewö mala silata qeta sileŋi kötnöŋ qem kutumutuba malök.

6 Jisösönöŋ tikep kaiga eka ösumŋan kaba gölmenöŋ kösutŋe geba simin kölök.

7-8 Simin köliga Jisösönöŋ ömenji mi kewö jim waŋgimamgöra ahök, “Öme bölöŋi! Gi mönö azi ki mosöta anöŋ!” Mewö jimamgöra aiga qet bölobölö ketanji qeta jiyök, “Aek! Gi Jisös, Anutu öŋgöŋgöŋaŋgö Nahönŋi akzan. Gi denöwö ak niŋgimamgöra kazan? Nöŋön Anutugö jemesoholŋe ulet gihizal: Gi keu jöhöba jöjöpaŋ keunöŋ jim köhöiba mönö sihimbölö könöpŋambuk kude ak niŋginöŋ.”

9 Mewö jiiga kewö qesiyyök, “Gi qetki niŋi?” Qesiiga jiget, “Nini gwötpuk maljinaŋgöra qetnini Lijön jizin.” Mi nanine keunöŋ Kerök kambu ketanji.

10 Mewö jiba kapanj köla kewö ulet wanġiget, “Gi neŋguataŋgöbanak, mewö mönö gölme kiangörenjök kude melaim neŋgiman.”

11 Kösutŋine kunduŋi marömjë miangören bau kambu ketanji kun gwözözak uruŋe kuluŋda malget.

12 Miangöra ömenöŋ kewö jiba Jisös ulet wanġiget, “Göŋön melaim neŋginöŋa nini ölop bau mienjöŋ uruŋine gebin.”

13 Jigetka “Mönö anda geget,” jiba jim kutum enjiiga azi uruŋeyök kota anda bau urunjine geget. Gegetka miaŋgörenjök bau kambu 2000 miaŋgö dop mi mönö luhuba nembönembönöŋ anda jororŋgöba o aŋgönöŋ geba nemulahöba kömuget.

14 Kömugetka bau galöm yenjön ölöŋ unjurata taon aka miri morömorö miaŋgörenj anda keu buzupnji jiget. Jiget mötketka ambazip sesegilgil yenjön yuai asuhuyöhi, mi ekingöra kaget.

15 Kaba Jisösgörenj kaŋgota eketka azi öme kambuŋambuknöŋ malöhaŋjön mönö opo sileötanji törörök jöhöba tata uruŋi amöriiga imbi mötmötñi pakpak asuhuiga eka awöwöliget.

16 Kingetka bau mi denöwö geba kömugeri aka azi ömeŋambuk yaŋgörenj yuai asuhuyöhi, mi ekeranjön kösshot yahöt mi jiget mötket.

17 Möta kinda Jisösnöŋ mindimindiri sel gölmenini mosöta anmapkö ulet waŋgiget.

18 Ulet waŋgigetka mosöta waŋgenöŋ öŋgomamgöra ahiga azi ömeŋambuk malöhaŋjön kaba Jisösbuk mohotñe anda malmamgöra qesiyyök.”

19 Qesiyyökmö, Jisösnöŋ qetal waŋgiba kewö jii mörök, “Gi mönö mirige anda tinitosolomurupki engeka Kembunöŋ aŋgöletot ketanji aka ak-kömmum gihiyöhi, miaŋgö kösshotñi jinöŋga mötme.”

20 Mewö jiiga mosöta anda Jisösnöŋ aŋgöletot ketanji ketanji ak waŋgiyöhi, miaŋgö keunji könahiba Ten-taon distrik uruŋe jim sehiiga körekŋan welipköget. Mewö.

*Jairusnöŋ böratŋaŋgöra Jisös köuluköyök.
Mat 9.18-26; Luk 8.40-56*

21 Jisösnöŋ waŋgenöŋ öŋgöba lilingöba aŋgö kutuba likepnej kaiga ambazip kambu gwötpuknjan yanğören kaba tokogetka aŋgö jitnej kinget.

22 Kingetka köuluk mirigö keu galöm kun qetnj Jairus yanjön kaba Jisös eka wösöŋe geba simin köl waŋgiyök.

23 Simin köl waŋgiba kapaŋ köla köuluköba kewö jiyök, “Böratni moröjan mönö kömumamgö akza. Mönö kaba börögi qaknej alnönja ölüwaka toroqeba malma.”

24 Mewö jiba Jisös waŋgiriga mohotnej anohotka ambazip kambulelemba yeŋön andöŋire anda ölüqölököba liliköm etkiba anget. Mewö.

Kawöl ambi kunöŋ Jisösgö malukunji misiriyök.

25 Angetka mianğören sutnejne ambi kun malök. Yanjön (yara) yambu 12:gö dop köiňnöŋ ehiga nalö dop kawöl yöhöiga malök.

26 Mewö mala siimbölö gwötpuk möriga sile galöm gwötpuknjan yanğö nup megetka baukbauk kun kude miwiknjaiba malök. Yanjön sile galöm ambazip yeŋö töwaŋinanğöra moneŋ inapnji körek gila malökmö, kawölnej mianjön mönö mem bölim waŋgiiga malök.

27-28 Mewö mala Jisösgö buzupnji möta kewö jiyök, “Nöŋön i oseimamgö möt lömböriba malukunjejök borom kun misiribileŋak ewö, mönö ölüp ölüwaknjam.” Mewö jiba ambazip kambu sutnejne Jisösgö andöŋe anda malukuŋe misiriyök.

29 Misiriiga sepnji mianğörenjök jöpköiga qemjem-mamjeŋan qahöwahiga sileŋan ölüwahiga mörök.

30 Ölöwahiga Jisösnöj miangöreök ösumji kun kutuba anöhi mi möta ambazip kambu sutnjine liliñgöba jiyök, “Danjön malukuni misiriza?”

31 Mewö jiiga gwarekurupjan kewö jiget mörök, “Ambazip kambunöj ölököba liliköm gihiba goseize. Mi eka denöwö ‘Danjön nömisiriza?’ jizan?”

32 Mewö jigetmö, Jisösnöj kunbuk “Danjön mi akza?” jiba mi miwiknaimamgöra liliñgöba uba engehök.

33 Engehiga ambi sileŋe angöletot asuhuyöhi, yanjön mi möta miangöra keŋgötji möta jönömjö unduiga kaba Jisösgö wösöje geba simin köla könäni pakpak jiiga mörök.

34 Jisösnöj mi möta kewö jii mörök, “Böratni, mötnaripkan mönü mem ölöwak gihiza. Qemjem-mamjenjan mönü qahöwahiga ölöp urubönjöñönü anman.” Mewö.

Jisösnöj Jairusgö böratni mem guliyök.

35 Keu mewö jiba kiniga köuluk mirigö keu galömñaŋgö mireyök kunjan welen kaba Jairusgöra jiyök, “Böratki kömuzal! Miangöra böhigö qakñe lömböt toroqeba kude alman.”

36 Jiiga Jisösnöj keu miangö nönöngan aka köuluk mirigö keu galömni kewö jii mörök, “Keŋgötki kude mötnöŋ! Mönü ni möt narim ninginöŋ.”

37 Mewö jiba ambazip tosatni engömosöta Pitö, Jeims aka Jeimsgö munji Jon miyök enguangiri i wuatanögöba anget.

38 Anda köuluk mirigö keu galömñaŋgö mire angotketka ambazip kambu göju megetka engehök. Gwötpukjan jinjen köla köhöikjanök sahöta ambureren meget.

39 Eŋgeka mire öŋgöba kewö jii mötket, “Inini mönö wuanöŋgöra göju memba sahötze? Morö mianjön qahö kömuzapmö, gaunök ahöza.”

40 Mewö jii mötket gönahit ewö aiga gön köl waŋgigetmö, yanjön i körek eŋguataŋgöba morögö iwinamnji aka tosatnji yambuk malgeri, miyök eŋguangiriga morönöŋ ahöyöhaŋgören öŋgöget.

41 Öngögetka börat mi böröhe memba yaŋgöra jiyök, “Talita kum.” Mi nanine keunöŋ Ambi moröni, ni göhöra jizal: Mönö wahötnöŋ!

42 Mewö jiiga ambi (yara) yambuŋi 12 mianjön mönö miangörenjök wahöta kinda anda kayök. Mewö aiga eka kesötñini yöhözömgöba welipköget.

43 Welipkögetka miangö buzupnji kun jiget mötpepukö jiba songo köhöiknj al engiyök. Al engiiba ambi moröni numbu nene waŋgiget nemapkö jiyök. Mewö.

6

Nazaret yeňön Jisös andö qeget.

Mat 13.53-58; Luk 4.16-30

1 Mi asuhuiga Jisösnöŋ Jairusgö miri gölme mosöriga gwarekurupnjan wuataŋgöba yambuk anda Jisösgö malqarip taonön angotket.

2 Sabat kendönöŋ kaiga köuluk mire öŋgöba Buňa keu könahiba kusum engiyök. Kusum engiiga möta ambazip gwötpuknjan auruba welipköba kewö jiget, “Yei, kezapjupjup! Yuai pakpak ki mönö denikeyök möta jiza? Mötkutukutuŋi mi mönö daňön kusum waŋgiiga jiza? Aka angoletot kukösumnjinambuk mewöni mi mönö daňön inahöi böröŋjan meiga asuhuze?

3 Azi ki mönö miri kianjö mitimqeqe azia. Mariagö nahönni aka Jeims, Josef, Juda aka Saimon yenjö datnjina. Nenurupjan mönö sutnine ki malje.” Nazaret yenjön mewö jigetka uruñinan böliiga miañgören qaköget.

4 *Qakögetka Jisösnöy kewö jii mötket, “Kezapjetok azigö sekitip aka tinitosolomurupjan mönö nannji taonöy jijiwilit ak wañgimakzemö, miri tosatnji miañgören mewö qahö.

5 Mewö akeranjöra Jisösnöy kawöl ambazip mohot mohot böröni qakjnne ala mem ölöwak eñgiyökmö, añgoletot kukösumjinambuk tosatnji memamgö osiyök.

6 Mewö ahiga mötnaripjanan qahö asuhuiga yançisenjinañgöra aka auruyök. Auruba Nazaret mosöta kösutje mirinji mirinji liliköba Buña keu kusum eñgiba malök. Mewö.

*Jisösnöy gwarekurupji 12 melaim eñgiyök.
Mat 10.5-15; Luk 9.1-6*

7 Jisösnöy gwarekurupji 12 mi eñgoholi kagetka könahiba yahöt yahöt pakpak melaim eñgiyök. Melaim eñgiba ömewöröme közöl eñgimegö kukösumnji eñgiyök.

8 *Mi eñgiba kewö jim kutum eñgiyök, “Köna anmeañgöra öröpnini memba anme. Yuai tosatnji kun kude meme. Köna nalem qahö, gösö qahö me soujeni mi irimungañine kude jöhöme.

9 Köna esu ölop könajine jöhöba maluku semönnji qahöpmö, mohot meme.”

---

* **6:4:** Jon 4.44   * **6:8:** Luk 10.4-11

10 Mewö jiba kewö jii mötket, “Anda miri denike denike angotmei, mönö miangörenjök mala nup memba taon mi mosöta köna anme.

11 *Anda mala miri kunöj angotketka qahö kól öröm eŋgiba keunjini qahö mötketka nesampureknini mönö kewö jiba kondel eŋgime, ‘Nini eŋö gölmenöj kainga sölbuham köna tamböninemekötahözawi, mi mönö tim tönjöraringa nannejine lilingöba gema.’ Mewö jitgetka könaŋamjini solannjimöt kutugetka ölop miri me taon mi mosöta toroqeba anme.”

12 Mewö jiiga mosöta anda ambazip uruŋini meleŋmegö Buŋa keuŋi jim sehiba malget.

13 *Mala öme gwötpuk eŋguataŋgöba kawöl ambazip gwötpuk kelöknöj eŋgomiriba mem ölöwak eŋgiget. Mewö.

Kiŋ Herodnöj keŋgötŋi mörök.

Mat 14.1-12; Luk 9.7-9

14 *Jisösgö qetbuŋajan sehiba kiŋ Herodkökezapŋe gei mörök. Ambazipnöj kewö jitget, “Jon o melun azinöj mönö kömupnöhök wahöta nupŋi meiga aŋgöletot kukösumŋinambuk asuhumakze.”

15 Mewö jitgetmö, tosatŋan kewö jitget, “Mi mönö Elaija (Elia)” Tosatŋan toroqeba jitget, “Mi kezapqetok azi walŋi yeŋgörenjök kun.”

16 Mewö jitgetmö, kiŋ Herodnöj mi möta kewö jiyök, “Jon o melun azi nöŋön jibi jölŋi kutugeteri, yanjön mönö kömupnöhök wahöta malja.” Waimanjat möta Mewö jiyök.

Jongö jölŋi kutugetka kömuyök.

---

* **6:11:** Apo 13.51   * **6:13:** Kemb 5.14   * **6:14:** Mat 16.14; Mak 8.28; Luk 9.19

17* Mi kewögöra jiyök: Herodnöj munji Filipkö anömjö Herodias ölöj meiga Jon o melun azinöj kinj jim waŋgiiga opotöröp melaim engiiga anda Jon memba jöhöba kösö mire al waŋgit.

18 Jonöj Herodkora keu kewö jiyök: Gi qamböt ki memba mala Kona keu ongitzan.”

19 Mewö jiiga Herodiasnöj Jon kazik ak waŋiba qeget kömumapkö mörökmö, mianjö könaŋi kun qahö miwikŋaiyök.

20 Qahö miwikŋaiba Jonöj azi solanŋi aka sarakŋi töröŋi ahöhi, mi möta sel jöhöba kölközizip ak waŋiba Jongöra kenjötnej möta malök. Mewö mala Jongö jitneyök keu möröhi, mi urunuŋi kuŋgugetka keu gwötpuköra uruyahöt ahök. Mi töndup töndup Jongö keunji mötmamgö sihim mörök.

21 Mewö aiga Herodiasnöj Jon qemamgö könaŋi qahö miwikŋaiba maliga mianjö nalöŋi ölöpnej kewö kam kuŋguyök: Kinjö ahuahu nalöŋan kaiga közölömbuaŋ ala jembon aka suahö galömurupnej aka Galili prowinsgö jitnjememe bohonŋi mi köl öröm, engiiga kaba tatket.

22 Kaba tatketka Herodiasgö böratħan miri mianjö uruŋe kaŋgota danis aliga Herod aka yambuk tebol liliköba tatkeri, yeŋön mianjö eksihimni gwötpuk mötket. Mewö mötketka kinjöŋ ambi seramgöra kewö jiyök, “Böratni! Wani yuaigöra sihimgi mötzani, mi ölop qesinöŋga tököm gihimam.”

23 Mewö jiba keu mi jöjöpaŋ keunöj jim köhöiba kewö jii mörök, “Wani yuaigöra qesim niŋgimani, mi mönö ölop gihimam. Yuai mi me mi me

---

* **6:17:** Luk 3.19-20

prowins galöm kólakzali, mi tok ölöp endeñda likepñi kun gihibiga galömñi akñan.”

²⁴ Mewö jii möta yaigep anda namñi kewö quesim wañgiyök, “Namni, ni mönö Kiñnöj wani yuaiya niñgimapköra quesimam?”

Mewö quesim wañgiiga kewö meleñnök, “Mönö jinöñga Jon O-melun azigö jölñi yandigetka nöröpñi memba kaba niñgiman.”

²⁵ Mewö meleñniga miañgörenjök miri uruñe kiñkiñgöba kiñgörenj öngöba kewö quesiba jiyök, “Kewöni! Nöñön sihimnan kewö mötzal: Göjön mönö jimkutunöñga Jon O-melun azigö jölñi yandiba nöröpñi memba kaba köndenöñ algetka mia döldöpki niñgiman.”

²⁶ Mewö jiiga kiñgö uruñan kömbuhiiiga wösöbirik mörökmö, jöjöpan keuñan jöhöi ketaurupjan mi mötketka yeñgö jemesoholnjine etpapuköra qeqesini andö qemamgö möt lömböriba tököyök.

²⁷ Tököba miañgörenjök opotöröpñi kun melaiba jiyök, “Gi mönö anda Jongö jölñi yandiba nöröpñi memba kaman.”

²⁸ Mewö jiba melaiiga kösö miri gwaröje anda jölñi yandiba nöröpñi memba kaba köndenöñ ala ambi seram mi wañgiiga namñi wañgiyök.

²⁹ Jongö gwarekurupjan miañgö buzupñi möta anda qamötñi memba qaksirigö köt köteñnöñ ala löm kölget. Mewö asuhuyöhañgöra kiñ Herodnöñ könäñgep Jisösgöra jiyök, “Jonöñ mönö kömupnöhök guliba wahöta malja.” Mewö.

*Jisösnöy azi 5000 nene gumohom eñgiyök.
Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14*

30 Melai melai azi Aposol yeñön Jisösgören kaba tokoba yuai memba ambazip kusum eñgigeri, mianjö kösöhötji pakpak jiget mörök.

31 Jiget möriga ambazip totnöy totnöy qösösök kaba anda aketka sileñini köngañiiga nene nembingö nalö qahö ahöyük. Mianjöra Jisösnöy gwarekurupnji kewö jii mötket, “Inji mönö kaba gölme kötiknejnaninöök malbingöra anda borom kun luhut meme.”

32 Mewö jiiga eñgomosöta wañgenöy öñgöba gölme kötiknejkungen nanjinöök malbingöra anget.

33 Angetka ambazipnöy mi eka gwötpukjan mianjö buzupnji möta taon aka miri dop mienjörenjöök gölme köna kiñkiñgöba mutuk anda mianjören angotket.

34 *Anjotketka Jisösnöy wañgenöhök eta ambazip kambu ketanji eñgehiga lama galömñini qahö tandök ilinqösöy lañ malgetka yeñgora wösöyi mörök. Wösöyi möta könahiba Buña keu könajni könajni kusum eñgiyök. Mewö.

Jisösnöy azi 5000 nene gumohom eñgiyök.

35 Mewö aka maliga miri jeñan teköba gemamgö ahiga gwarekurupjan Jisösgören kaba kewö jiget, “Böhi! Nini gölme kötiknejkianjören malinga miri lök söñaumamgö akza.

36 Mianjöra gi ölop ambazip ki melaim eñginöngä miri aka koum dowe dowe tat anjei, mianjören anda numbu neneñini söñgöröji memba neget.

37 Mewö jigetmö, kewö meleñda jii mötket, “Eñön mönö nanjinak i nene gumohom eñgime.” Mewö jiiga jiget, “Neñön mönö denowö akinto? Nup meme

---

* **6:34:** Jañ 27.17; 1 Kir 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Mat 9.36

nalö 200:kö töwanji (Kina 1000,-) ahöza. Monej mia memba anda nene beret söñgöröñi memba gumohom enjibingöra jizan me?”

38 Mewö quesim wañgigetka jiyök, “Nannine nene beret dawik ahöza? Mi anda eket.” Mewö jiiga gösönjini qeañda jiget, “Beret 5 aka söra yahöt mia memba maljin.”

39 Mewö jigetka Jisösnöj ambazip kambu kewö jim kutum enjigöök, “Ambazip pakpak, ijini mönö deñda nene nembingö kambu morömorö tokoba luplup görökne geba tatket.”

40 Mewö jim kutum enjigöiga kambunji kambunji dowe dowe deñda tatket. Kirip tosatnji 100 aka tosatnji 50 mewö mewö tokoba tat anget.

41 Tat angetka beret 5 aka söra yahöt mi memba Suepnöj ui öñgöiga kötuetsköba beret mindipköba gwarekurupnji enjigöiga ambazip kirip dop mendenja sutnije alget. Söra yahöt mi mewöyöhök kambu pakpak yençöra mendeñnök.

42 Mendeñniga ambazip körekmakörek nemba nem timbireñ aket.

43 Nem timbireñ aka nene kitipnji kitipnji mosötkeri, mi gwarek yenjön qezakögetka sakap 12 miañgören geba kokolak qeyök. Mewöyök söra kitipnji mi mem kiripköget. Mewö.

44 Azi beret negeri, yençö jañgöñini mi 5000.

Jisösnöj o anjö qakñe tiba tiba anök.

Mat 14.22-33; Jon 6.15-21

45 Neget teköiga Jisösnöj miañgörenjöök gwarekurupnji jim kutum enjiba kewö jiyök, “Injini mönö wañgenöj öñgöba qeljinje o anjö kutuba likepnej

Betsaida mire anme. Nöjön ölöp nalö sutje ambazip kambu ki melaim eñgibagun kamam.”

⁴⁶ Mewö jiba yaizökzök jím eñgiba eñgubula kunduňe öngöba köuluköyök.

⁴⁷ Köuluköba mali mare ahiga nanjik kötkijí kunduňe maliga wañgeninan aŋgö bibiňe anök.

⁴⁸ Ani lökuatnöŋ qeba qem bibihiba naŋgöget aniga luhutnöŋ angeraŋgörenjök gila kai lömböriiga bömbömgöget. Miri awöraŋgöiga (3-6 kilok) miaŋgörenj Jisösnöŋ mewö eñgeka o aŋgö qaknej tiba tiba gwarekurupni yeŋgörenj Kaba eñgonjgitmamgö ahök.

⁴⁹ O aŋgö qaknej tiba tiba kaiga eka “Köwet Songorinjnoŋ kaza!” jiba könahiba qeta silatket.

⁵⁰ Qeta silata körek i eka keŋgötporiŋ aketmö, Jisösnöŋ miaŋgörenjök keukeu jiba kewö jii mötket,

“Alaurupni! Mönö ewebibinjinambuk saitiŋgit malme. Nanak kazal. Keŋgötñini kude mötme.”

⁵¹ Mewö jiba yeŋgörenj wañgenöŋ öngöiga luhutnöŋ nöŋ qeba göröŋ alök. Göröŋ aliga jönömjini undui önöŋi qahö auruget.

⁵² Mutuk beret mem sehiba gumohom eñgyöhi, miaŋgö könajı qahö möt asarigetmö, uruňinan gwözöňniga tok auruba tatket. Mewö.

Jisösnöŋ Genesaret mala mem ölölöwak nup meyök.

Mat 14.34-36

⁵³ O aŋgö kutuba likepnej Genesaret mire aŋgota waŋge mosöta saknöŋ geget.

⁵⁴ Waŋge mosöta Saknöŋ gegetka ambazipnöŋ Jisös miaŋgörenjök möt kutum waŋgiget.

55 Möt kutum waŋiba keu algetka kiŋkiŋgöba mindimindiri sel gölmenjine miri dop liliköget. Lilikögetka möta könahiba kawöl ambazip kululunöŋ aŋgum eŋgiba Jisösönöŋ miri denike malöhaŋgö dop enguanĝita kaget.

56 Miri dop, taon, miri me koum kungö uruŋe anöhaŋgö dop kawöl ambazip enguanĝita sombemnjine al eŋgiget. Al eŋgiba sileŋe me Jisös malukuŋaŋgö suŋe misiribingö ulet waŋiba malget. Misirigeri, körek yeŋön mönü ölöwak teköget. Mewö.

7

Ambösakon yeŋön keu kusum sohoget.

Mat 15.1-9

1 Köna keugö kapaŋkölköl aka miaŋgö böhi tosatŋi Jerusalem sitinöhök kageri, yeŋön Jisösgören kaba tokoget.

2 Nalö miaŋören Jisösgö gwarekurup tosatŋan böroŋini kude saŋgonda dom amöt qahö qeba nene negetka eŋgeka uruŋini böliyök.

3 Farisi (Köna keugö kapaŋkölköl) aka Juda ambazip tosatŋi pakpak yeŋön ambösakon yeŋgö silikjini wuataŋgöba malget. Miaŋgöra böroŋini mutuk saŋgon soroköbagun nene nemalget.

4 Mewöyök nupnöhök me maketnöhök kamei, mutuk o utuba arim tönjöratagun nene misirimalget. Mewöyök kiwi qambi, közökimbüt aka jout pakpak mi saŋgonda amöt qemalget. Silik mewöŋi mewöŋi mi gwötpuk wuataŋgöba malget.

5 Miaŋgöra Köna keugö kapaŋkölköl aka miaŋgö böhi yeŋön Jisös kewö qesim waŋiget, “Göhö

gwarekurupkan wuanöngöra ambösakoninaŋgö silikjini qahö wuatanjöba böröñini domamöt qahö qeba töndup nene neze.”

6 *Mewö qesim waŋgigetka kewö jii mötket, “O urumeleŋgö silesile ambazip, kezapqetok azi Aisaianöŋ mönö eŋgö könaŋjamjini törörök indela Buzup Kimbi kun kewö ohoi ahöza,

‘Ambazip kambu kiaŋjön mönö numbu jitjinan ölöpjanök göda qem niŋgimakzemö, uruŋinan nönöŋgan ak niŋgiba kungen algetka köröwen ahöza.

7 Mewö ahöiga nönöŋgö waikni öne töhön memba möpöseim niŋgimakze.

Köna keu kusum eŋgibin, jiba salupŋe ambazip yengö jimkutukutunjini mi numbu o alakze.’

8 Aisaianöŋ mewö ohoyök. Iñini mönö mianjö dop Anutugören jöjöpaŋ keu andö qeba ambösakonjinaŋgö silikjini wuatanjögömakze. Mi qahö dop kólja.”

9 Mewö jiba kewö jiyök, “Nanŋini silikjini walŋi wuatanjögöbingöra mönö ölöpjanök Anutugören jöjöpaŋ keu qeapkömakze.

10 *Miangö keunji kun kewö: Mosesnöŋ kewö jim kutuyök, ‘Iwinamgi mönö göda qem etkimakŋan,’ aiga ‘Kunŋan iwiŋi me namŋi qesuahömawi, i mönö qegetka kömuma.’

11 Mewö jim kutuyökmö, iñini keu mi ongita kewö jimakze, ‘Kunŋan iwinamŋi yetköra kewö jima. Wösöni mötzal. Nönöŋ naŋgonaŋgö yuaini buŋa qem aŋgubahorak, mi lök Anutugö daŋge

* **7:6:** Ais 29.13   * **7:10:** Eks 20.12; 21.17; Lew 20.9; Dut 5.16

tahaya albi ahöza. Mi saiwap naluköra kewöta albi ahöza.

12 Kunjan mewö jiiga dop kölma.’ Mewö jiba jöhöm waŋgigetka iwinamji yetköra baukbauk kun qahö toroqeba etkimakña. Mi qahö dop kölja.

13 Yei! Mewö aka nannini ahakmemenjinaŋgö silikñini jim kutuba mianjön Anutugören jöjöpan keu utala omaŋi aka pömsöm qemakza. Injini yuai mewöŋi gwötpuk ahakze.” Mewö meleŋ engiyök. Mewö.

Azi uru mi denöwö tölohaba lantiza?

Mat 15.10-20

14 Jisösnöŋ ambazip kambu kunbuk engoholi kagetka kewö jii mötket, “Injini mönö körek keu ki kezap ala möt asarime.

15 Azi yaigepneyök yuai uruŋe gemakzawi, mianjön mönö tölohom waŋgimamgö osimakzapmö, nanji urukönömjeyök keu kota erakzawi, mianjön mönö tölohom waŋgimakza.

16 Kunjan kezapŋambuk malja ewö, yanjön mönö keu ki kezap ala möt kutuma.” Mewö.

17 Jisösnöŋ mewö jiba ambazip kambu engömosöta anda miri kunöŋ öŋgöyök. Öŋgöba tariga gwarekurupŋan dopkeu mianjöŋ könaŋgöra qesiget.

18 Qesigetka kewö jii mötket, “O alaurupni, injini mewöyök mötmötŋini ölöpnji qahö akze me? Nene yuai azi yaigepneyök uruŋe gemakzawi, mi tölohom waŋgimamgö osimakza. Mi möt kutuze me qahö?

19 Mi urukönömjö qahö gemakzapmö, kömgokŋe geba yaigep erakza.” Jisösnöŋ keu

mewö jiba mianjön “Numbu nene pakpak mem sarahim teköyök.”

20 Jisösnöy toroqeba kewö jiyök, “Azi urukönömjeyök keu kota erakzawi, mianjön mönü tölohom wañgimakza.

21 Ambazip uru könömjineyök yuai kewöji asuhuba korakza: Keu bölöñi mötmöriba serowilin akingö mörakze. Yoñgorö memba suña jinañ memba ambazip eñguget kömumegö mörakze.

22 Qesabulum akingö mörakze. Membagu membingö nepaqepalok köpösöñgömakze. Bidanđa gatmisimisi, jiliwitin aka isimkakalek akingö mörakze. Lösö jiba urupik akingö mörakze. Kezapjupjup aka körögisigisi akingö mörakze. Söñgöröqök mala andöqeke keu yöhösañ jiba Anutu mepaiköbingö mörakze. Jakbak-örañborañ aka uruqahö ahakze.

23 Yuai bölöñi pakpak mianjön mönü ambazip uru könömjineyök kota ambazip tölohom eñgimakza.” Mewö.

Kenan ambi kunjan kapañ köla köuluköyök.

Mat 15.21-28

24 Jisösnöy wahöta Genesaret gölme mosöta siti qetjiri Taiö aka Saidon mietkö distrik qetjri Fonisia miangö uruñe anök. Anda miri kunöy öñgöba buzupnji kunjan mötpapuköra numbuñini muhungöyökmö, töndup tölapnje malmamgö osiyök.

25 Osiiga miangörenjöök ambi kun böratnji moröjan ömeñambuk maliga Jisösgö buzupnji möta yanğören kaba könañe geba simin kölöök.

26 Ambi mi Judaya qahöpmö, Grik keu jiba malök. Iwinamjan Siria prowinsgö Fonisiagöra. Yanjön böratnajanjö uruŋeyök öme közölmapköra ulet waŋgiyök.

27 Ulet waŋgiiga kewö jii mörök, “Juda nini mutuk nanine nahönböraturupnini gumohom engiinga bikŋi enjuma. Miangöra morö yeŋö mirinjineyök beret memba kiam engiinga qahö dop kölbapuk. Juda nini kianurup enjöq qetŋini kiam qerakzin. Nöŋön mutuk Juda ambazip bauköm enjibiga kantri tosatŋi eŋön mönö kiamgö dop mamböta malme.”

28 Mewö jii möta kewö melejnök, “Kembu, mi ölöp mötzalmö, kiam moröŋi yeŋön mönö mewöyök morö yeŋgoreŋ nene boromŋi tebol bapŋe eriga nemakze.”

29 Mewö melejniga Jisösönöŋ kewö jii mörök, “Keu mewö jizanangöra ölöp möt gihizal. Öme mianjön mönö dölki böratki mosöta anja. Miangöra ölöp anman.”

30 Mewö jii möta miriŋe ani ömenöŋ böratŋi mosöriga dumŋe ahöiga ehök. Mewö.

Jisösönöŋ azi kun möhamgöyök.

31 Jisösönöŋ kumbuk Taiö siti gölme mosöta Saidon sitinöŋ anda oŋgita mösököba Ten-taon gölmegö bibinji oŋgita Galiligö o anjö kösutŋe kayök.

32 Kaiga kezapduhup azi kun keunj qahöwakŋapköra ahöhi, mi waŋgita Jisösgören kaget. Kaba böröŋi nöröpŋe almapköra qesim waŋgiget.

33 Qesim waŋgigetka azi mi waŋgita ambazip kambu mosöta kungen anohot. Anda Jisösönöŋ

börö suapnej kezapnej ala kinda kumbuk nannej böörö suapnej söutköba nesilamnej misiriyök.

³⁴ Misiriba suepnöy ui öngöiga osoñgombuk köuluköba nannej keunöy “Efata,” nanine keunöy Tohonöy! mewö jiyök.

³⁵ Mewö jiiga kezapyahötjan tohoyohotka nesilamjan lolohoiga keunji ölöpjanök jiyök.

³⁶ Jiiga Jisösnöy miañgö buzupnej ambazip jitget mötpepuköra qetal enjgiyök. Qetal enjiba kapan köliga yeñön mi kapan köla jim sehiba malget.

³⁷ Jim sehiba malgetka ambazipnöy kamböyda welipköba kewö jitget, “Yuai pakpak ölöpjanök ahakza. Kezapduhup kezapnjini metohoiga mötketka ambazip mötökni yeñgö nesilamnjini pösariga keu jimakze.” Mewö.

8

Jisösnöy ambazip 4000 nene gumohom enjgiyök.

Mat 15.32-39

¹ Nalö miañgören ambazip kambu ketajan dumnej kumbuk tokoget. Nenejini qahö malgerañgöra Jisösnöy gwarekurupnej enjoholi yanğören kagetka kewö jii mötket,

² “Nöñön ambazip kambu kiençgöra wösöni mötzal. Yeñön nöñgören kaba wehön karöbut lök mala kotketka nenejini qahöwahiga ekzal.

³ Yeñgörenjök tosatjan köröwenök kaba malgetka nöñön ‘Ölöp miriñine anme,’ jibi nene qahö negetka öne melaim enjibiga könänöy anda mala kembanje jeñini gili tirinbirin akepuk.”

⁴ Mewö jiiga gwarekurupjan meleñda kewö jitget mörök. “Gölme qararañkölkölnej kianğören

kunjan mönö denikeyöhök numbu nene mewöjö mi mönö miwikñaiba kambu ki gumohom engebawak?"

⁵ Mewö möta kewö qesim engiyök, "Engören beret dawik ahöza?" Qesim enjiiga "Beret 7 ahöza," jigkeit.

⁶ Jigetka Jisösnöj ambazip kambu mi gölmenöj geba tatmegöra jim kutum engiiga geba tatket. Geba tatketka beret 7 mi memba Anutugö saiwap jiba mindipköba gwarekurupnji engiba ambazip kambu dop sutnjine almegöra jiyök. Mewö jiiga miañgö dop alget.

⁷ Yençören söra morömorö tosatnji mewöyök ahöyök. Mi tok memba kötuetköba ambazip kambu dop sutnjine toto qem engimegöra jim kutuyök.

⁸ Jim kutuiga engiget nemba nem timbireñgöget. Nem timbireñgöba nene kitipnji mosötket geyöhi, mi sakap 7 miañgören qezakögetka numbuñe qeyök.

⁹ Azi nene negeri, yençö jañgöñi mi 4000. Negetka melaim enjiiga mirinjine anget. Mewö.

Böhi tosatnjan anjöletot ekingöra kapanj kölget.

Mat 16.1-4

¹⁰ Angetka miañgörenjöök gwarekurupnji yembuk wanjenöj öngöba distrik qetnji Dalmanuta miañgören anget.

¹¹ *Farisi (Köna keugö kapanjkölköl) tosatnjan miañgören kaba Jisösbuk könahiba jitnakölik aket. Keu bötaknöj örömapköra esapköm wañgiba kewö

* **8:11:** Mat 12.38; Luk 11.16

kapaŋ köla qesiget, “Mönö jinöŋga Suepnöhök aŋgöletot kun asuhuiga ekin.”

12* Mewö jigetka uruŋan lömböriiga osoŋgombuk qeiga jiyök, “O ambazip nalö kewöje gölmenöŋ maljei, iñini mönö wuanöŋgöra Anutugö aiwesök asuhumapköra kapaŋ kölakze? Nöŋjön keu öljı kun kewö jibi mötme: Anutunöŋ aiwesök mewöni mi qahö memba kondel enjima. Ombaŋ saumbaŋ!”

13 Mewö jiba enjömosöta kunbuk gwarekurupni yembuk waŋgenöŋ öŋgöba aŋgö kutuba likepjne aŋgotket. Mewö.

Farisi aka Herod yeŋön wösökömbuk ewö akze.

Mat 16.5-12

14 Mianjöreŋ aŋgota semön membingö ölm enjuaiga beret mohot-töp mia waŋgenöŋ memba tatket.

15* Tatketka Jisösönöŋ kewö jim kutum enjiyök, “Iñini Köna keugö kapaŋkölköl (Farisi) yeŋgö wösökömbukjini aka Herodkö gipmi kaknji mietköra mönö galömnjini meme. Mi ölopnejöök qahö kewöta andö qegetka mietkön mönö yist ewö qariba mem bölim enjimahot.”

16 Jiiga keu pasetni mi qahö möt asariba sutnjine kewö eraum mötket. “Beretnini qahöpköra jiza me denöwö?”

17 Mi eraum mötket kezapnej geiga kewö jii mötket, “Wuanöŋgöra beretnini qahö jiba eraum mötze? Nöŋgö könaŋjamni mi wuanöŋgöra qahö möt kutuze? Mi tok qahö möt asarize me? Urukezapnjinan gwözöŋda tatza me?

---

* **8:12:** Mat 12.39; Luk 11.29   * **8:15:** Luk 12.1

18 *Jeñini ahözapmö, töndup qahö ek kutuze me? Kezapñini ahözapmö, töndup qahö möt asarize me? Yuai asuhuyöhi, mi ölmə enguza me qahö?

19 Nöñön beret 5 mi 5000 yengöra mindipköbiga miañgö kitipni qezakögetka könde dawiknöñ geba numbuñine qeyök?” Qesim engiiga “Könde 12,” jignet.

20 Jigetka toroqeyök, “Nöñön beret 7 mi 4000 yengöra mindipköbiga miañgö kitipni qezakögetka sakap dawiknöñ geba kokolak qeyök?” Qesim engiiga sakap 7 jignet.”

21 Jigetka jii mötket, “Miangóra könanjamni mi mönö tok qahö möt asarize me?” Mewö

Jegömöl azi kun jeñi metohoyök.

22 Jisösnöñ gwarekurupni yembuk Betsaida taonöñ kaget. Miangóren kaba jegömöl azi kun wañgita Jisösgören kañgota böröjan misirimapkö kouluköm wañgiget.

23 Köuluköm wañgigetka jegömöl azi mi böröñe memba wañgita miri yaigepñe anohot. Anda süutnezit jeñe ala böröñi nöröpñe ala qesim wañgiyök, “Yuai kun ekzan me qahö?”

24 Qesim wañgiiga jeñi ui öñgöiga jiyök, “Ambazip engekzalmö, mi ip tandöktandök aketka imutjanöñk engekiga anda kaba kinje.”

25 Mewö jiiga kumbuk böröjan jeyahötñi misiriiga tohoyohotka törörök uiga asarim sölölöñgöiga yuai pakpak ölöpjanöñk ek teköyök.

26 Ek teköiga melaim wañgiba kewö jii mörök, “Gi miri kungen kude anmanmö, diñdinjanöñk nangi mirige anman.” Mewö.

---

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2; Mak 4.12

Pitönöŋ Jisösgö könaŋi jim miwikŋaiyök.

Mat 16.13-20; Luk 9.18-21

²⁷ Jisösnoj Betsaida mosöta gwarekurupŋi yembuk Sisarea Filipai taongö kösutŋe anget. Könanöŋ anda gwarekurupŋi kewö quesim eŋgiyök, “Ambazipnöŋ nöŋgöra denöwö jimakze? Ni niŋia akzal?”

²⁸* Jiiga meleŋda kewö jiget, “Tosatŋan ‘Gi Jon O-melun azia akzan,’ jimakzemö, tosatŋan ‘Gi Elaija akzan,’ jimakze aka tosatŋan toroqeba kewö jimakze, ‘Gi kezapqetok azi walŋi yeŋgörenjök kun akzan.’”

²⁹* Mewö jigetka kewö quesim eŋgiyök, “Aka nanŋinak nöŋgöra denöwö jize? Ni niŋia akzal?” Qesim eŋgiiga Pitönöŋ kewö meleŋnök,

“Gi Anutugören Amötqeqe Tonji Kraist akzan.”

³⁰ Mewö jiiga könaŋi aukŋe jiget kunŋan mötpapuköra soŋgo köhöikŋi al eŋgiyök.

Jisösnoj kömumamgö keuŋi jiyök.

Mat 16.21-28; Luk 9.22-27

³¹ Jisösnoj gwarekurupŋi könahiba kewö kusum eŋgiyök, “Suep gölmegö azi ölŋan mönü silimbölö gwötpuk mötma. Kantrigö jitŋememe, jike nup galöm aka Köna keugö böhi yeŋön mönü andö qeba qegetka kömuma. Kümui wehön karöbut teköiga kömupnöhök wahötma.”

³² Jisösnoj keu mi qahö köyatiba aukŋe jiiga Pitönöŋ miaŋgörenjök öröm waŋgiba görane anda könahiba qetal waŋgiyök.

³³ Qetal waŋgiiga liliŋgöba gwarekurupŋi uba eŋgeka Pitö qetala kewö jim waŋgiyök, “Gi keu

---

* **8:28:** Mak 6.14-15; Luk 9.7-8   * **8:29:** Jon 6.68-69

mötmörizani, mi Anutugören keuya qahöpmö, gölme ambazip aka Satangö sihima. Mianjöra Satan, gi mönö dölki nöñgö jemesoholneyök kesalnöñ." Mewö.

Kraist wuatañgöbingö söñgöröñi.

34 *Jisösnöñ ambazip kambu aka gwarekurupri enjoholi kagetka keu kewö jii mötket, "Kunjan nöñgö andöne kamamgö mötzawi, yanjon mönö nanni urusileñañgö sihim kömbönañji bölöñji andö qeiga sisitñi megetka sihibölö mi bisimakña. Mi maripomnöñ kömumawañgö dop mökösöñda ni nutañgöba kama.

35 *Kunjan malmalñi nanñañgöra añgön köla nanni imbi-imbi maljawi, yanjon mönö malmalñi ölni jöhöi sohma. Sohomapmö, kunöñ gölmegö malmalñi mi ni aka nöñgö Ölöwak Buñanañgöra aka kölenja tököm niñgimawi, yanjon mönö malmal ölnañgö könanji miwikjaiba köhöiba malma.

36 Kunjan gölmeni gölmeni mieñgö öröyuaini pakpak kól öröi bunjanji an teköiga uruñañgö malmalñi mem sohoba silebile mala kömuiga Anutunöñ keunji jim teköiga uñañan ayuhuiga qahö dop kólma. Sukinapni miañjon mönö urusösöñgai qahö ak wañgima. Qahöpmahöp!

37 Körek neñjon mönö bohonini jöhöbingö osibin.

38 Ambazip kambuñi kambuñi nalö kewöne gölmenöñ qesabulum aka siñgisöndok tosatñi aka malakze. Kunjan yeñgö sutjine nöñgö qetni aka Buña keuni memba et aljawi, mi Suep gölmegö azi ölnjan mewöyök ehöröñ kólma. Yanjon könañgep

---

* **8:34:** Mat 10.38; Luk 14.27   * **8:35:** Mat 10.39; Luk 17.33; Jon 12.25

Suep garata töröŋi yembuk ki etketka Iwiŋaŋgö asakmararaŋi eka aurugetka yanön azi me ambi mewöŋi mönü ehöröŋ köl wanjima.” Mewö.

9

¹ Mewö jiba kewö jii mötket, “Nöŋön keu ölni kun kewö jibi mötme: Kiangören kinjei, enjö sutnjineyök tosatŋan Anutunöŋ bemtohoŋi kunguiga kukösumŋan asuhumawı, mi ek kutume. Jebuk mala kömupkö sihimbölöŋi qahö mötketka asuhum tiŋgiriga ekne.” Mewö.

Jisösgö sileŋe letotqetot ahök.

Mat 17.1-13; Luk 9.28-36

² *Wehön 6 teköiga Jisösnöŋ Pitö, Jeims aka Jon enguanġita ambazip enġōmosöta nanninök kunduŋi köröpni kunöŋ önjöba kötiknej malget. Miangören malgetka jemesoholnjine kiniga Jisösgö sile tandökŋan letota murutnej ahök.

³ Malukuŋan tuat lalamni asakmararaŋambuk ahök. Gölmenöŋ opo tuatni saipenöŋ (omo bliz) sanġoŋmakzei, mönü mi onġita tuariyök.

⁴ Mewö aiga Elaija aka Moses yetkön asuhum engiba Jisösbuk keukeu jiget.

⁵ Jigetka Pitönöŋ könahiba keu jiba Jisösgöra kewö jiyök, “Ketaŋjamnini! Nejön kiangören uruölöwak mötzin. Miangöra nejön ölop koum karöbut qebin: Göhö kun, Mosesgo kun aka Elaijagö kun.”

⁶ Gwarek yenjön jönömjini gwötpuk unduiga Pitönöŋ “Denöwö jimam,” jiba keu jaruyök.

⁷ *Keu jaruba kiniga unuŋunuŋ tuat lalamni asakmararaŋambuk kunöŋ eta aumŋan esuhum

---

* **9:2:** 2 Pitö 1.17-18   * **9:7:** Mat 3.17; Mak 1.11; Luk 3.22

eŋgiiga miangö uruŋeyök qet kun kewö eriga mötket, “Azi ki nani wölböt nahöna akza. Mönö yanŋö keuŋi möta malme.”

⁸ Keu mi möta könöpuk liliŋgom purik um jaruba tosatŋi kumbuk qahö etkeketka Jisösnöŋ nanŋök yembuk kinök. Mewö.

Jon O-melun azi mi Elaijagö salupŋi akza.

⁹ Kunduŋeyök etketka Jisösnöŋ sörökŋi miangören kewö jim kutum eŋgyök, “Iŋini yuai ekzei, miangö buzupŋi mi mönö ambazip kun kude jiget mötme. Suep gölmegö azi öljən kömupnöhök wahöriga miangö andöŋe mi ölop jim asariba malme.”

¹⁰ Mewö jim kutum eŋgiiga gwarekurupŋi karöbut yeŋön keu mi urunjine aŋgon köla “kömupnöhök wahötwhötkö” könaŋi mi nanŋini qesim aŋguba eraum mötket.

¹¹ *Eraum möta Jisös kewö qesim waŋgiget, “Köna keugö böhi yeŋön mönö keu kewö jimakze, ‘Kezapqetok azi Elaijanöŋ mönö Suepnöhök mutuk eta asuhuma.’”

¹² Qesim waŋgigetka meleŋda kewö jiyök, “Elaijanöŋ mutuk eta asuhuba malmal pakpak möhamgöma. Keu mi öljə akzapmö, keu kun ki mönö wuanöŋgöra ohoget ahöza: Suep gölmegö azi öljən mönö sihibölö gwötpuk möriga jijiwilit ak waŋgime.”

¹³ Keu yahöt mi ahözahotmö, nöŋön kewö jibi mötme: Elaijanöŋ lök eta asuhuyökmö, yanŋöra Buŋa keu ohoget ahözawaŋgö dop ambazipnöŋ i

---

* **9:11:** Mal 4.5; Mat 11.14

nanjini sihimjini wuataŋgöba laŋ ak wan̄giget.” Mewö.

Jisōsnöy öme wuataŋgöi morönöy ölöwahök.

Mat 17.14-21; Luk 9.37-43

¹⁴ Jisös aka gwarek karöbut yeŋön kundunjeyök eta gwarekurupni tosatŋi yeŋgören kaba yuai kewö eket: Köna keugö böhi tosatŋjan kinda yembuk jitnakölik aka goranora keu jigetka ambazip jesöngöjan liliköba eŋgeka kinget.

¹⁵ Mewö kinda ambazip kambu pakpak yeŋön Jisös eka miangörenjök auruba kiŋkiŋgöba kösutŋe anda jölöŋi jiget.

¹⁶ Jölöŋi jigetka kewö qesim eŋgiyök, “Inji wanatköra yembuk jitnakölik aka goranora keu jize?”

¹⁷ Qesim engiiga kambuŋineyök azi kunöy meleŋda kewö jii mörök, “Böhi! Nöŋgö nahöni ömenöy numbuŋi muhungöba töŋöt mem wan̄giiga wan̄gita göhören kazal.

¹⁸ Mi miangören me miangören memba mendawöla öröm giliga eta qeba numbuŋeyök qölqöl söutsöut eriga irimŋi yöhözömgöba silenjan sölöpkömköma. Mewö ahiga kaba göhö gwarekurupki ulet enjiba öme mi wuataŋgömegö jizalmö, yeŋön osize.”

¹⁹ Mewö jiiga meleŋ wan̄giba jiyök, “Gölmegö yan̄gisen ambazip yei! Mönö nalö dawik embuk mala qatön enjubiga Anutu qahö möt narigetka sihimbölö mötmam. I mönö wan̄gita nöŋgören kaget.

²⁰ Mewö jiiga wan̄gita yan̄gören kaget. Kagetka ömenöy Jisös eka miangörenjök morö utuköba urepköm wan̄giiga wölöhariiba tala gölmenöy qeba

pöraŋpöraŋ mitiba semben auba ahöiga numbuŋeyök qölqöl söutsöut kota erök.

²¹ Jisösnöŋ mi eka iwiŋi kewö qesim waŋgiyök, “Nalö dawikö dop yuai ki lök asuhum waŋgiiga kotza?” Qesim waŋgiiga jiyök, “Mi lök moröröknejeyök asuhum waŋgiyök.

²² Mi mem bölim wanġimamgöra nalö tosatnej könöpnöŋ, nalö tosatnej onöŋ metal waŋgiiga nalö gwötpuk geba qebayök kinahakza. Mewömö, miangö kukösumŋi kun göhören ahöza ewö, mönö ak kömumbäbauküm netkimän.”

²³ Mewö jiiga jiyök, “Kukösumŋi göhören ahöza ewö,” jizan. Anutugö kukösumŋan mönö yuai kungöra qahö qakömakza. Anutu möt narizawaŋön mönö yuai pakpak ölop ahakŋa.”

²⁴ Mewö jiiga iwiŋan miangörenjök qeta jiyök, “Anutu möt narizalmö, mötnaripnan İölöwöröŋi akza. Mötnaripni mönö mem köhöiman.”

²⁵ Jiiga ambazip jesöŋgöjan ösumŋinan kaba kingetka eka miangöra öme mi kewö jim waŋgiyök, “Gi töŋöt aka kezapduhupkö ömenji, nöŋön jim kutum gihizal: Gi mönö azi ki mosöta kota anda kunbuk kude liliŋgöba kaman.”

²⁶ Jim waŋgiiga qeta silata morö mi utuköba könöpuk urepküm waŋgi wölöhariiga utala kota anök. Kota aniga qeba qamöt tandök aka ahöiga gwötpukŋan mi eka “Wösöŋi alja!” jiget.

²⁷ Mewö jigetmö, Jisösnöŋ böröje memba köbibiiga wahöta kinök.

²⁸ Mewö kiniga Jisösnöŋ miri urunje öŋgöiga gwarekurupŋan nanninök tata kewö qesim waŋgit, “Neŋön mönö wuanöŋgöra mi naninök wuatanjöbingö osizin?”

29 Qesim waŋgigetka kewö jii mötket, “Öme tandökŋi mewöŋi mi mönö köuluköba nene singi mala wuatanjöbin. Yuai murutŋi kun ahinga qahö kota anma.” Mewö.

Jisösnöŋ kömumamgö Buŋanji iiga yahöt ahök.

Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45

30 Jisösnöŋ gwarekurupŋi yembuk miri gölme mi mosöta anda Galili prowins uruŋe liliköba denike malgeri, mi kunjan mötmapkö tököyök.

31 Mia tököba gwarekurupŋi kusum engimamgöra ölöŋ anget. Kōnanöŋ anda keu kötni kewö jii mötket, “Anutunöŋ Suep gölmegö azi ölni mi gölme ambazip yeŋgö böröŋine al waŋgii gema. Geiga i qegetka kömuma. I qeget kömui wehön karöbut teköiga miaŋgören mönö kömupnöhök wahötma.”

32 Keu kötni mewö jii mötketmö, mi qahö möt kutuget aka kōnaŋi denöwö, mi qesibingö kölkoldömdöm aket. Mewö.

Gwarek sutŋine daŋön mutukŋi akza?

Mat 18.1-5; Luk 9.46-48

33 Mewö anda Kaperneam taonöŋ kaŋgotket. Miaŋgören kaŋgota nannji miri uruŋe öŋgöba gwarekurupŋi kewö quesim engiyök, “Injini Kōnanöŋ kaba wani keuya eraum mötze?”

34* Yeŋjön kōnanöŋ kaba ‘Daŋön öŋgöŋgöŋi akza’ mia nannjinök eraum möta kaget. Miaŋgöra quesim engiiga keu böŋ tatket.

35* Keu böŋ tatketka Jisösnöŋ geba tata gwarekurupŋi 12 enghoholi kagetka kewö jii mötket, “Kunjan

---

* **9:34:** Luk 22.24   * **9:35:** Mat 20.26-27; 23.11; Mak 10.43-44; Luk 22.26

mutukŋi malmamgö mötza ewö, yanjön mönö körek eŋgö nembö bapnjine eta qöndökŋi aka tosatŋi pakpak welen qem eŋgimakŋa.”

36 Mewö jiba namande moröŋi kun memba sutŋine ali kinök. Kiniga böröŋjan memba tambuje ala kewö jii mötket,

37 *“Kunŋan namande kewöŋi kun nöŋgö qetne mirinje köl öröba köyan kölmawi, yanjön mönö ni köl öröm ningima. Kunŋan mewö ak ningizawi, yanjön niyök qahöpmö, danjön melaim ningiyöhi, mönö i mewöyök köl öröm waŋgima.” Mewö.

Jisösnöŋ gwarekurupŋi mindiŋgöm eŋgiyök.

Luk 9.49-50

38 Jonöŋ Jisös kewö jii mörök, “Böhi! Nini azi kun neŋgö andönine qahö kayöhi, yanjön göhö qetnöŋ ömwöröme közöl eŋgiiga ehin. Yanjön nembuk qahö liliköba maljawanŋöra nini i qetal waŋgiin.”

39 Mewö jiiga Jisösnöŋ jiyök, “I kude qetal waŋgime. Kunŋan nöŋgö qetni qeta aŋgöletot mezawi, yanjön mönö miaŋgö andöŋe nöŋgö andöqeqe keu awamjanöŋ jimamgö osima.

40 *Kunŋan qahö qetal neŋgimakzawi, yanjön mönö neŋgö areŋnöŋ malja. (Miaŋgöra nöŋgö alaurupni tosatŋi mi kude qetala aŋgösirip meme.)

41 *I mönö naŋgöm eŋgigetka Anutunöŋ töwaŋini eŋgima. Kunŋan Kraistkö qetne yanŋö buŋaŋi akzeanŋöra aka o qambi nemegö eŋgimawi, Anutunöŋ mönö miaŋgö töwaŋi meleŋda waŋgima. Nöŋön keu ölni kun kewö jibi mötme: Naŋgöm eŋgime, mieŋön mönö töwa meme.” Mewö.

---

* **9:37:** Mat 10.40; Luk 10.16; Jon 13.20   * **9:40:** Mat 12.30; Luk 11.23   * **9:41:** Mat 10.42

*Sin̄gisöndök kölgorom mönö qetal eŋgime.
Mat 18.6-9; Luk 17.1-2*

42 Jisösnöŋ keu kewö jiyök, “Morö kewöŋi möt narim ningizei, kunjan yeŋgörenjöŋ kun kölgorom ak waŋgiiga sin̄gisöndok akŋawi, azi mianjön mönö lömböt öŋgöŋgöŋi miwikŋaima. Anutunöŋ lömböt mianjöŋ likepŋi denowö waŋgiiga dopŋe akawak? Kemuŋ jamönjiŋ jölŋe jöhöba köwet röndumnnöŋ gilget mulumgöi gebawak, mianjön mönö awamnji ahum waŋgi tandök akawak.

43 *Miaŋgöra börögan sin̄gisöndok akŋangö kölgorom ak gihima ewö, mönö yandim gilman. Yandim gilagun börötak mala malmal köhöikŋi miwikŋaiba oyaen̄koyaeŋ akŋanmö, börö yahötpuk mala könaŋgep könöp sianöŋ gebanbuk. Sia könöpŋi mi nalö kunöŋ qahö bököma.

44 Miaŋgören ‘Döhöŋini eŋgöhöm pilikuta mala qahö kömume aiga könöpŋinan nalö kunöŋ kude bököma.’

45 Mewöyök könagan sin̄gisöndok akŋangö kölgorom ak gihima ewö, mönö yandim gilman. Yandim gilagun könatohot mala malmal köhöikŋi miwikŋaiba oyaen̄koyaeŋ akŋanmö, köna yahötpuk malnöŋga könöp sianöŋ gil gihigetka gebanbuk.

46 Miaŋgören ‘Döhöŋini eŋgöhöm pilikuta mala qahö kömume aiga könöpŋinan nalö kunöŋ kude bököma.’

47 *Mewöjanöök jegan sin̄gisöndok akŋangö kölgorom ak gihima ewö, mönö qözöla gilman. Qözöla gilagun je-ilik mala Anutugö bemtohoŋnöŋ

* **9:43:** Mat 5.30   * **9:47:** Mat 5.29

aŋgota oyaŋkoyaŋ akŋanmō, je yahötpuk malnöŋga könöp sianöŋ gil gihigetka gebanbuk.

48 *Miangören ‘Döhöŋini eŋgöhöm pilikuta mala qahö kömume aiga könöpjanan nalö kunöŋ kude bököma.’

49 Könöp sia miangören ambazip körek mi howe sihi kölköl ewö könöpnöŋ eŋgohogetka sihimbölöŋi mötme.

50 *Howe mi ölöpnj akzapmō, howegö sihimŋi mosötma ewö, mi mönö denöwö möhamgögetka nahömŋi kunkubuk ahubawak? Injin mewöŋjanök urumohot malmalgö nahömŋi mosötpepuk. Miangöra Suep howenjini mosötpepuköra mönö galömŋini memba sutjine luai qem aŋguba malme.” Mewö.

10

Awanöm aŋgömosötmosötkö keunji

Mat 19.1-12; Luk 16.18

1 Jisösnoj wahöta Kaperneam miri mosöta Jordan o kutuba likepnej anda mötöteiba eta kunkubuk o mi kutuba Judia prowinsnöŋ kayök. Kaiga ambazip kambulelembenöŋ kunkubuk yangören tokogetka akmalöhi, miangö dop kunkubuk kusum engiyök.

2 Kusum engiiga Farisi (Köna keugö kapaŋkölköl) tosatŋan yangören kaba keugö bötnöŋ örömapkö esapköm waŋgiba kewö qesim waŋgiget, “Azinöŋ anömŋi mosötmawi, mewö mianjön Köna keu ongitma me qahö?”

---

* **9:48:** Ais 66.24   * **9:50:** Mat 5.13; Luk 14.34-35

3 Qesim waŋgigetka meleňda kewö jii mötket, “Mosesnöj mian vö keuji denöwö jim kutum engiiga ahöza?”

4 *Mewö jii möta kewö jiget, “Azinöj anjömosötmosöt papia ohoba anömjı ölöp mosötma. Mosesnöj mewö jim kutui ahöza.”

5 Mewö jigetka kewö jim engiyök, “Yanjön mönö uruköhöikñinaŋgöra aka jimkutukutu mewö ohom engiyök.

6 *Ohom engiyökmö, Anutunöj könakönahinje yuai pakpak miwikñaiyöhi, nalö mian vöreñök ‘Azi aka ambi malmegöra miwikñaim engiyök.’

7 *Mian vöreñök azinöj mönö iwinamnjı etkömosöta anömjäŋgören anda qekötahöiga

8 yetkön sile mohot aka malmahot. Mewö aka toroqeba yahöt qahö akzahotmö, sile mohot aka malmahot.

9 Anutunöj azi aka ambi mindirim etkiyöhi, ambazip kunjan mönö i kude mendeñ etkima.”

10 Jisösnöj mewö jiba miri uruñe öngöiga gwarekurupjan keu mian vöra kunbuk quesim Waŋgiget.

11*Qesim waŋgigetka kewö jii mötket, “Azi kunöj anömjı wuataŋ vöba ambi kun memawi, yanjön mönö quesabulum sero yongorö akña.

12 Mewöyök ambi kunöj apñi wuataŋ vöba azi kun memawi, yanjön mönö quesabulum sero yongorö akña.” Mewö.

Jisösnöj nahönbörat kötuetköm engiyök.

Mat 19.13-15; Luk 18.15-17

* **10:4:** Dut 24.1-4; Mat 5.31

* **10:6:** Jen 1.27; 5.2

* **10:7:** Jen

2.24   * **10:11:** Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

13 Ambazip tosatjan nahönbörat morömorö enjuañgita Jisösnöy enjomisirimapköra yañgören kagetmö, gwarek yeñön ambazip mi jím qetal enjiget.

14 Mewö aketmö, Jisösnöy mi eka uruñi böliiga kewö jii mötket, “Nahönbörat moröji mönö enjomosötketka nöñgören kame. Anutunöy ambazip mewö mia bemtohoñi buña qem enjima. Miangöra i kude jöhöm enjime.

15 *Nöñön keu ölni kun kewö jibi mötme, “Kunjan Anutugö bemtohoñi mi nahönbörat ewö buña qahö qem aŋgumawi, yañön mönö miañgö uruñe aŋgotmamgö osima.

16 Mewö jiba tambuňe ala dohongöm engiba böröñi nöröpñine ala kötuatköm enjigiyök. Mewö.

Jisösnöy azi pomñi kungö qambañ keu jiyök.

Mat 19.16-30; Luk 18.18-30

17 Jisösnöy könahiba köna anmamgö ahiga azi kunöy ösumñan yañgören kayök. Kaba wösöje geba simin köla kewö qesim wañgiyök, “Böhi ölöpñi, nöñön mönö denöwö aka malmal köhöikñañgö buña qem aŋgubileñjak?”

18 Qesim wañgiiga kewö jii mörök, “Nöñgöra ‘Böhi ölöpñi,’ mi wuanöñgöra jizan? Anutu mohotjan ölöpñi akza. Azi kunjan i ewö ölöpñi qahö akza.

19 *Gi jöjöpañ keu ki möt teközan, ‘Ambazip kun kude qenöy kömuma. Sero yoñgorö kude akñan. Yoñgorö kude meman. Jitnöy alal keu kude jimán. Kalöpköba yoñgorö kude meman. Iwinamgi mönö göda qem etkimakñan.’”

* **10:15:** Mat 18.3   * **10:19:** Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

20 Mewö jii möta kewö jiyök, “Böhi, mi pakpak mönö gwaböneyök tem köla mala kotzal.”

21 Mewö jiiga Jisösnöj uba eka urukönömjan jöpakköm waŋgiba kewö jii mörök, “Mohot kungöra kewö osizan: Gi mönö anda sukinapki pakpak söŋgöröji memegöra alnöj monej kaiga ambazip wanapnji engiman. Mewö aknöŋga sukinapki ketanji (guli masapugi milyön kinagi ewö) ketanji mi Suep mire ahöm gihima. Mewö aka ni nuatanjöba kaman.”

22 Jisösnöj mewö jiyökmö, sukinapnji gwötpuk ahöyöhäŋgöra aka keu mi möta uruŋi bosoleiiga wösöbirik aka jeŋi asöliiga öne mosöta anök.

23 Mosöta aniga Jisösnöj ui anda kaiga gwarekuruŋnji kewö jii mötket, “Yei! Ambazip monej inapnjinambuk yeŋön mönö Anutugö bemtohoŋnöŋ aŋgotpingö lömböriba kupuk-kapak aknej.”

24 Mewö jiiga gwarek yeŋön mi möta welipkögetmö, Jisösnöj toroqeba kewö jii mötket, “Gupanurupni, ambazip denike yeŋön monej inapnini möt narimakzei, yeŋön mönö Anutugö bemtohoŋ uruŋe aŋgotpingö lömböriba kupuk-kapak aknej.

25 Mi kewö jim tuarimam: Sömbup ketanji kamel mi kondi kinimnej ölop qahö aŋgotma. Mianjö dop ambazip pomnji yeŋön Anutugö bemtohoŋ uruŋe aŋgotpingö lömböriba qaköme.”

26 Mewö jii möta aurum tililiŋgöba nanninaŋgöra kewö jiget, “Opopoŋ! Ambazip daŋön mönö Suepkö buŋjaya akawak?”

27 Mewö jigetka Jisösnöj uba engeka kewö jiyök, “Ambazipnöŋ mi esapköba osiba qakömkzemö, Anutunöŋ mewö qahö ahakza. Anutunöŋ mönö

yuai pakpak ölop ahakza. Yañön yuai kun aka memamgö qahö osiba qakömakza.” Mewö.

Jisösgö nup memegö töwaŋi

²⁸ Pitönöŋ keu mi möta meleńda Jisös kewö jii mörök, “Mötnöŋ, nejön mönö yuai pakpak mosöta gi guataŋgöba kain.”

²⁹ Mi möta Jisösnöŋ kewö jiyök, “Nöŋön keu ölni kun kewö jibi mötme: Kunjan nöŋgö aka Ölöwak Buňagöra aka yuai kun mosöröhi, - mi jike mirinji, darumunji, nenbehötŋi, iwinamnji, nahönböratŋi me nup kisiŋji - mi eŋgömosöriga Anutunöŋ mönö miaŋgö likepŋi ongita meleń waŋgiiga sehima.

³⁰ Kunjan yuai mi mosöröhi, Anutunöŋ mönö salupŋe mi 100:kö dop toroqeba waŋgiiga nanŋi buňaya akŋa. Gölmegö malmalnöŋ sesewerowero uruŋe malmapmō, jike miri, darumun, nenbehöt, iwinam, nahönbörat aka nup kisi mi mönö salupŋe ahum waŋgima aka nalö könaŋgepŋe mal-mal köhöikŋi teteköŋi qahö buňa qem anŋuma.

³¹ *Mewö asuhumapmō, mutukŋi eŋgörenjök gwötpukŋan dagibezupŋi aketka dagibezupŋi yenörenjök gwötpukŋan mutukŋi akŋe.” Mewö.

Kömumamgö keuŋi jiiga karöbut ahök.

Mat 20.17-19; Luk 18.31-34

³² Jisösnöŋ gwarekurupŋi yembuk Jerusalem sitinöŋ öngöbingöra gölme köna anget. Jisösnöŋ mutuk aniga gwarekurupŋan andöŋe anda welipköget aiga ambazip andönjine kageri yeŋön mönö keŋgötŋini mötket. Mewö aketka Jisösnöŋ gwarekurupŋi 12 mi kunbuk öröm eŋgiba könahiba

---

* **10:31:** Mat 20.16; Luk 13.30

kusum engiyök. Yaŋgören yuai asuhumawi, keu mi jim asariba kewö jiyök,

³³ “Mötket, nini Jerusalem öngöbin. Miangören kunjan Suep gölmegö azi ölnji mamalolo mem waŋgiiga jike nup galöm aka Köna keugö böhi yenjö böröjine gema. Yenjön kömumapkö keunji jim teköba kian gawman yenjö böröjine al waŋgime.

³⁴ Al waŋgitgetka mepaiköba söutköláp qeba ihilek wahinjambuknöj tauköm waŋgime. Tauköm waŋgiba qegetka kömuma. Kömumba wehön karöbut teköiga kömupnöhök wahötma.” Mewö.

Jeims Jon yetkön yuaigöra ulerohot.

Mat 20.20-28

³⁵ Jisösnöj mewö jiiga Jebedigö nahönyahötñi Jeims aka Jon yetkön yaŋgören anda kewö jiyohot, “Böhi, niri yuai kungöra ulet gihibiri mi ak netkimangö mötzit.”

³⁶ Jiyohotka qesim etkiyök, “Iniri wani yuai ak etkimamgöra mötzahot?”

³⁷ Qesim etkiiga kewö jiyohot, “Göjön ölop jim kutunöŋga niri göhö asakmararaŋnöj eu öngöba kunöj börögi ölnje aka kunjan börögi qaniŋe tata yuai pakpak galöm kölbinak.”

³⁸* Mewö Jiyohotmö, Jisösnöj kewö jii mörohot, “Iniri miangö könaji qahö möt yaköba uletzahot. Nöŋjön qambi asölnjambuk nemami, iniri mi ölop nemba sihimbölö mötmahot me qahö? Jöm nöŋgwambuknöj melun mem niŋgimei, iniri mi memahot me qahö?”

³⁹ Jii möta jiyohot, “Mi ölop membit.”

* **10:38:** Luk 12.50

Jiyohotka kewö jii mörohot, “Mi ölnja! Nöñön qambi asöljambuk nemami, injiri mi mewöñjanök nemahot aiga jöm nöñgwambuknöj melun mem ningimei, mianjön mönö injiri mewöyök melun mem etkime.

40 Mem etkimemö, nöñgö böröni öljə me qaniñe danjön tatmahori, nöñön keu mi jim kutumamangö dop qahö. Anutunöj dum yahöt mi denike yetköra mözözömgöyöhi, mi mönö yetköra etkiiga nömbuk tata galöm kölmahot.” Mewö.

Galöm öljən mönö welenqeqeya akza.

41 Jeims Jon yetkön mewö ulerohotka alaurupnji 12 yeñön mi möta könahiba urubölö aket.

42 *Mewö aketmö, Jisösönöj engoholi kagetka kewö jii mötket, “Gölmegö kantriñi kantriñi miengö jembonjinan galöm kól engibingö jizei, yeñön mönö azi kembu tandök ak engimakze. Yeñgö ketajamjinan mönö keu jim kutuba mindingöm engiba kukösumjin kondelakze. Iñini könajini mi ölop mötze.

43 *Engö sutnjine silik mewö ahöbapukmö, kunjan engö sutnjine ketajamjinai akjamgö mötzawi, yañön mönö welen qem engiba malma.

44 Mewöyök kunjan engö sutnjine mutukñi mammagö mötzawi, yañön mönö körek engö nembö bapnjine mala welenqejenini omañi akña.

45 Suep gölmegö azi öljən mönö mewöyök silik mewöñi kondela nanñi welen qem wañgimegöra aka qahö kayök. Qahöpmö, welen qem engiba

---

* **10:42:** Luk 22.25, 26   * **10:43:** Mat 23.11; Mak 9.35; Luk 22.26

ambazip sehisehiñi yençö sohopñini memamgöra aka eta malmalñi köleñda mosötma.

Bartimeus jeñi gömöliiga mem ölöwahök.

Mat 20.29-34; Luk 18.35-43

⁴⁶ Jisösnöy gwarekurupñi yembuk Jeriko sitinöy kaget. Kaba siti mi mosötpingö aketka ambazip kambulelebenöy enguatañgöba andöñine kaget. Mewö kagetka jegömöl azi qetñi Bartimeus, Timeusgü nahöñi yanjon moneñ aka nene wañgimegö ulet ençiba köna jitñe tarök.

⁴⁷ Tariga “Nazaret-azi Jisösnöy kaza!” jiget möta könahiba kewö qerök, “Jisös Deiwidkö gwölönarökñi, mönü ak-kömmum niñgiman!”

⁴⁸ Mewö qeriga gwötpukñan böök tatmapköra qetal wañgigetmö, yanjon mönö kapañ köla qerök. “Deiwidkö gwölönarökñi, mönü ak-kömmum niñginöy!”

⁴⁹ Qeriga Jisösnöy dörök ala kewö jiyök, “Ölöp qetketka ki kama.” Mewö jiiga jegömöl azi mi qeta kewö jiget mörök, “Göhöra qeza. Mönü mötkurumkurum mosöta wahöta kaman.”

⁵⁰ Mi möta malukuñi qeköba gila pörañ wahöta kinda Jisösgören anök.

⁵¹ Aniga kewö quesim wañgiyök, “Alani, nöñjon wani yuai ak gihimamgöra mötzan?” Mewö quesim wañgiiga jegömöl azinöy jiyök, “Ketanjamni, ni jeni kunbuk umamgöra mötzal.”

⁵² Mewö jiiga Jisösnöy kewö jii mörök, “Mötnaripkan mönö mem ölöwak gihiza. Mönü ölöp anman.” Mewö jii möta jeñjan miañgörenjök tohoiga uba andöñine Jisös wuatanjöba anök. Mewö.

11

*Jisösgöra köiraŋ kölgetka Jerusalem öŋgöyök.
Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19*

¹ Jisösnöŋ gwarekurupŋi yembuk Jerusalem siti dopdowiba Betfage aka Betani miri yahöt kösutŋire kaba Oil ip kundunje öŋgöba gwarekyahötŋi yahöt melaim etkimamgöra aka

² kewö jii mörohot, “Miri wösönjire tatzawi, mönü mianŋören anohot. Anda mianŋören angota donki moröni kösönöŋ jöhöget kinjawi, mi mianŋreŋjök miwikŋaimahot. Doŋki mi dölökŋa, azi kunŋan qakŋe qahö tatatŋa. Mi mönü pösata memba ki kamahot.

³ Pösarohotka kunŋan ‘Wuanöngöra mewö akzahot?’ jiba qesim etkiiga kewö jimahot, ‘Kembuniran mönü mianŋöra osiba jiiga kazira zilanŋ meleŋniga kunbuk ki kama.’

⁴ Mewö jiba melaim etkiiga anda donki moröni miri towokŋe miri kungö naŋguŋe kösönöŋ jöhöget kiniga miwikŋaiba pösarohot.

⁵ Pösarohotka azi tosatŋi mianŋören kingeri yenjön kewö qesim etkiget, “Hei, wania akitköra donki moröni pösatzahot?”

⁶ Mewö qesim etkigetka Jisösnöŋ jiyöhaŋgö dop jiyohot möta “Ölöp memba anmahot,” jiget.

⁷ Jigetka memba Jisösgören kayohotka malukunjini qeköba donki moröŋaŋgö qakŋe algetka öngöba tarök.

⁸ Mewö tata aniga ambazip jesöŋgöjan göda qeba malukunjini qeköba köna namŋe tumbulgetka tosatŋan gölme köröje anda ip sinni mitiba tumbulget.

9 *Tumbulgetka ambazip jeqe köl öröba angeri aka andöje wuatanjöba kageri, yejön kewö jiba qetket, “Hosana, owe owe! Anutu möpöseizin. Kembugö qetje kamawi, Anutunöj mönö i kötuetköm waŋgima.

10 Kin Deiwidnöj kantri tohoj kunjuba galöm köl enjiyöhi, nalö mewöjan mönö kunbuk kam nengiza. O Anutu mönö kantri tohojnini kötuetköman. Hosana! Qetbuŋagi möpöseininga euyaŋgöreŋ öŋgöza. Owe Owe!”

11 Mewö qetketka Jerusalem sitinöj öŋgöba jöwöwöl jikegö tohoj uruŋe anök. Miangören liliköba yuai pakpak ehi mare ahiga eta gwarekurupnji 12 yembuk jike mosöta Betani mire anda ahöget. Mewö.

Jisösnöj fig ip kun qesuahöiga ululuŋgöyök.

Mat 21.18-19

12 Ahöba söjanök wahöta gwarekurupnji yembuk Betani miri mosöta angetka Jisösnöj nenegö kömuyök.

13 Nenegö kömumba ui aniga fig ip kun* sinjambuk kini ehök. Eka “Sinjängö uruŋe öljı tari miwikjaiba nembileŋjak,” jiba fig ipkö könanje anök. Anökmö, öljängö nalöjan qahö töriyöhäŋgöra sinjanök kini ehök.

14 Mewö eka ip mi kewö jim waŋgivök, “Kunjan ölgı kunkubuk kude nema.”

Mewö jim waŋgiiga keu mi gwarekurupnjan mötket. Mewö.

---

* **11:9:** Sum 118.25-26   * **11:13:** Fig mi sambi ipkö alaŋi kun. Mi nupnjine kömötketka kötŋi nahömjınambuk asuhugetka gwötpuk nemakzema.

*Jisösnöj jöwöwöl jike jim kömbuhiyök.
Mat 21.12-17; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22*

15 Anda mala Jerusalem sitinöj öngögetka Jisösnöj jöwöwöl jikegö tohoj uruje anök. Miangören ambazip engehiga inap bohonjni memegöra algetka söngörönji megeri, mi könahiba közöl enjiiga etket. Monej utekutek ambazip yenjö jakejini metali anget. Mewöyök kembö bohonjnini memegöra algeri, mierjö dum tatatrjini mi tok töotaliga anget.

16 Sombem kömbuknji kutuba yuai siriba angotkaŋgotkö könajni jöhöyük.

17 *Mewö aka kusum engiba kewö jii mötket, ‘Aisaianöj keu kun kewö ohoi ahöza, ‘Nöŋgö jikenan mönö gölmeni gölmeni pakpak yenjö köulukö mirinjina akŋapkö qetme.’ Keu mi ahözapmö, injni mi utekögetka kegwek-kahasililiyenjö banjet ewö akza.”

18 Mewö jii möta ambazip kambu pakpak yeñön miangöra nemböjini teköiga welipköget. Miangöra jike nup galöm aka Köna keugö böhi yeñön mi möta Jisösgöra keŋgötñini möta eraum möta kewö jiget, “Mönö denöwö jiinga qegetka kömumbawak?”

19 Mare ahiga Jisösnöj gwarekurupñi yembuk siti mosöta yaigep anda ahöget. Mewö.

*Fig ipnöj ululuŋgöiga eket.
Mat 21.20-22*

20 Ahöba söjanök wahöta könanöj anda fig ip mi ongitpingö aketka jalöŋambuk uluŋgöba kini eket.

---

* **11:17:** Ais 56.7; Jer 7.11

21 Kiniga Pitönön Jisösgören keu mötmöriba kewö jii mörök, “Ketajamni eknöŋ, fig ip qesuahönöŋi, mi mönö ululuŋgöba kinja.”

22 Jii möta Jisösnöŋ kewö meleŋnök, “Anutugö mötnarip mönö tōp memba malme.”

23 *Nöŋön keu ölni kun kewö jibi mötme, “Kunjan keuŋangö ölni ahumapkö uruyahöt qahö aka kunduŋi kiangö tonangöra kewö jim kutubawak, ‘Mönö kunduŋi ki qeköba wahöta anda köwetnöŋ alman.’ Mewö jim kutuba Anutu möt nariiga ölni mönö miaŋgö dop ahuma.

24 Miaŋgöra nöŋön kewö jibi mötme: Wani yuaigöra qesiba kökulökömei, mi pakpak lök buŋa qem aŋguzin, mewö möt narigetka mönö buŋaŋini akja.

25 *Iŋini kinda Anutu kökulökögetka kunjan alanangö pinjatköra urubölö akja ewö, pinjit mi mönö mosötme. Mewö akje ewö, engö Iwiŋini Suep mire maljawaŋön mönö mewöŋanök engören siŋgisöndok mosötma.

26 (Iŋini tosatŋi yengören siŋgisöndok qahö mosötme ewö, engö Iwiŋini Suep mire maljawaŋön mönö mewöŋanök engören siŋgisöndok qahö mosötma.)” Mewö.

*Jitŋememe yeŋön Jisösgö kukösumŋaŋgö qesiget.
Mat 21.23-27; Luk 20.1-8*

27 Jisösnöŋ gwarekurupŋi yembuk kunbuk Jerusalem sitinön öngöget. Öngöba jöwöwöl jikegö tohoŋ uruŋe anda kaiga jike nup galöm, Kona

---

* **11:23:** Mat 17.20; 1 Kor 13.2   * **11:25:** Mat 6.14-15

keugö böhi aka kantrigö jitnjememe tosatnji yeñön yançören kañgotket.

²⁸ Kañgota kewö qesim wañgiget, “Gi kiançören yuai akzani, mi mönö dañön jim kutum gihiiga ahakzan? Mi memamgö kukösumñi mi dañön gihiyök?”

²⁹ Qesim wañgigetka kewö meleñ eñgiyök, “Nöñön mewöyök keu kun qesim eñgimam. Mi meleñ ningigetka nöñön mewöyök dañön kukösum niñgiiga yuai ki ahakzali, mi jibi mötme.

³⁰ Jonöñ ambazip o-melun mem eñgiba malöhi, yançön miançö kukösumñi mi denikeyök meyök? Suep Toñan wañgiyök me gölme toñan wañgiget? Mi jiget mötmam.”

³¹ Mewö meleñ engiiga sutnjine eraum möta kewö jiget, “‘Kukösumñan Suepnöhök asuhuyök,’ mewö jibin ewö, yançön mönö kewö jima: Injini mönö wuanöñgöra Jon qahö möt narim wañgiget? Mi qahö dop kölja.

³² Me ‘Gölme ambazipnöhök asuhuyök,’ jibinak? Mi qahö dop kölja.” Ambazip körekjan Jongöra ‘Ölña kezapqetok azia akza,’ jigerangöra aka ambazip kambu yeñgöra kençötñini möta mi jibingö osiget.

³³ Miançöra “Mi qahö mötzin,” meleñget. Mewö meleñgetka Jisösñoñ kewö jii mötket, “Mewö aiga nöñön mewöyök yuai ki ahakzalançö kukösumñi dañön niñgiyök, mi qahö jibi mötme.” Mewö.

12

*Wain kösö nup galöm bölöñji mieñgö dopkeu
Mat 21.33-46; Luk 20.9-19*

¹ *Jisösnöŋ könahiba ambazip dopkeunöŋ kewö jii mötket, “Azi kunöŋ wain kösö nup kun köla kömörök. Köla kömöta selŋi memba liliköyök. Mem liliköba wain jout ketanji kötnöŋ meyök. Miangören waingö ölni ala könanöŋ tözöhölget onjan lalanöŋ geyök. Wain jout ketanji mi memba wain yoŋgorö membepuköra galöm meme jake köröpni köweŋambuk meyök. Yuai pakpak mem teköba wain nup galöm tosatnji miwiknaim engiba kewö jiyök, “Mönö nup memba ölnjaŋgö bahöŋi nanjini memba bahöŋi tonji ni niŋgime.” Mewö jiba nup mi böröŋine ala engomosöta kantri kunöŋ anda malök.

² Mala mali ölni ölyöhäŋgö nalöŋi (yambu 5) töriiga miangören welenqeŋenj kun melaim waŋgiiga galöm yeŋgören anda wain nup ölnjaŋgö bahöŋi waŋgimegöra jiyök.

³ Jiyökmö, galöm yeŋön i memba jöhöba kömbinöŋ qeba wuatanjögetka böröŋi börak liliŋgöyök.

⁴ Miangö andöŋe welen azi kun melaii yeŋgören aniga nöröpnj qesiŋda gamu qem waŋgiget.

⁵ Miangö andöŋe welen azi kun kunbuk melaiiga ani qeget kömuyök. Mewöŋjanöŋ azi tosatnji gwötpuk melaim engiiga tosatnji kömbinöŋ sepgwörörök enguba tosatnji enguget kömuget.

⁶ Mewö aketka wain nup tonjan keu jaruba jiyök, ‘Nani wölböt nahöni mohok mi tok malja. I mönü göda qem waŋgime me denowö?’ Mewö jiba qöndökŋi mi nahöňja melaiiga yeŋgören anök.

⁷ Anökmö, kaiga eka sutŋine kewö jiget, ‘Yaŋön mönö börösamotŋaŋgö tonji akŋa. Ayop, mönö

---

* **12:1:** Ais 5.1-2

memba qein kömuiga wain kösö nup kianjön mönü nanine bujanina akja.'

8 Mewö jiba memba jöhöba qeget kömuiga qamötji nup yaigepnej gilget geyök.

9 Wain nup tojan mi möta mönü denöwö akja? Yanjön mönü nanjak kaba nup galöm mi köndej eñgima aka nup galöm dölökji miwiknaim eñgiba wain kösö nupnji yençö börönjine alma.

10 *Buňa Kimbigö keu ki lök oyonget me qahö?
 'Miri meme yenjön köt tandö kun andö qeba öne mosötket taröhi, mianjön mönü tandö kömbönađi ahiga miwiknajet. Mianjön tingiriga mirinöj mönü gororongöba eta kólma.

11 Kembunöj tandö mi kunjuiga jeninan ehangi qetbuňabuk ahiga welipkömkazin."

12 Jisösnöj mewö jiiga galöm yenjön keu mianjö könađi möt asariba kewö jiget. "Dopkeu mi mönü neñgöra jiza." Mianjöra i memba jöhöbingö mötketmö, ambazip kambu yençöra keñgötñini möta osiba mosöta anget. Mewö.

Takis alalgö Jisös esapköm wañgiget.

Mat 22.15-22; Luk 20.20-26

13 Juda jitjememe yenjön Farisi aka premiö Herodkö pati alaurup tosatñi melaim eñgiba kewö jiget, "Inji mönü Jisösgören anda qesiba keugö bötnöj öröi gwaröhöm wañgime." Mewö jigetka Jisösgören kaget.

14 Jisösgören kaba kewö jigetka mörök, "Böhi, göjön azi ölnji akzani, nini mi mötzin. Göjön ambazip tosatñi qahö engek soriba tosatñi qahö

---

* **12:10:** Sum 118.22-23

qepureim enjimakzanmö, dop mohotnöj kewöt neñgimakzan. Mianjöra kuñgum gihigetka qahö gonjiba ketanji qahö esuhum enjimakzanmö, Anutugören köna mi keu ölnjanjö dop kusum neñgimakzan. Göjön Anutugören keu diñdiñi mianjön öngörögörji eretnji mohot pakpak jim qindinj ak neñgimakzan. Mianjöra nini sisa-kiñgöra takis ala mianjön Mosesgö Köna keu siñgibin me qahö? Mi alinga dop kölja me qahö?”

¹⁵ Mewö jiget möta areñini muneñi mi möt kutuba kewö jii mötket, “Iñini wuanöñgöra keugö bötnänöj al niñgibingö esapköm niñgize? Ölöp silwö moneñ (Kina 5) kun memba kaget eki.”

¹⁶ Mewö jiiga mi memba kagetka kewö quesim enjiyök. “Dagören imut aka qet mi ki ohoget ahöza?” “Mi sisa kiñgören!” Mewö melenja jiget.

¹⁷ Jigetka kewö jii mötket, “Mewö ahiga yuai sisa-kiñgö imutnjambuk buñanji ahözawi, mi mönö yançöra al wañgime. Yuai kun Anutugö buñaya ahözawi, mi mönö Anutugö buña qeme.” Mewö jii möta yançöra gwötpuk welipköget. Mewö.

Kömupnöhök wahötawahötkö esapköm wañgiget.

Mat 22.23-33; Luk 20.27-40

¹⁸ *Sadyusi (Jike nupkö kapañkölkö) yeñön “Kömugeri yeñön kude wahötme,” jiba malget. Yeñgörenjök tosatñan Jisösgören kaba kewö quesim wañgiget,

¹⁹ *“Böhi, Mosesnöj kewö jim kutum neñgiyök ahöza,
‘Azi kun ambi meiga nahönbörat qahö ahui kömumba malöni öne mosöriga munjan

---

* **12:18:** Apo 23.8   * **12:19:** Dut 25.5

ölöp malöŋi memba gwölönarök qiwikŋaim waŋgiiga datŋaŋgö qet bisiba malma.'

20 Mötnöŋ! Nalö kunöŋ darumun 7 malget. Datŋini mutukŋan ambi memba mala gwölönarökŋi qahö öne mala kömuyök.

21 Kömuiga munŋan malöŋi mi memba mala mewöyök gwölönarökŋi qahö öne kömuyök. Kömuiga munŋi kun yanŋö bapŋe mianŋön ambi miyöhök memba mala öne kömuyök.

22 Mewöŋa mewö darumun 7 pakpak yeŋön ambi mohot miyöhök memba gwölönarök qahö mala kömum teköget. Körek kömugetka qöndökŋi malöŋini mi mewöyöhök kömuyök.

23 Göŋön Kömugeri yeŋön guliba wahötme' jizanmö, nini mi qahö möt narizin. Mötnöŋ! Azi 7 pakpak mi öröröŋ wahötpeak ewö, ambi möhot mi anömŋina meget malohaŋgöra aka mönö dagö anömŋa akawak?"

24 Mewö qesigetka Jisösönöŋ meleŋda kewö jii mötket, "Injin keu jim sohoze. Urumelenŋö Buŋa Kimbiŋi aka Anutugö kukösumŋi qahö möt kutuzeaŋgöra mönö janjuŋ ahakze.

25 Ölja, kömupnöhök wahöta nalö mianŋören awanöm qahö akŋemö, garata yeŋön Suep mire maljeaŋgö tandök aka malme.

26 *Mötket! Kömugeri, yeŋön guliba wahötmegö keuŋi mi Mosesgö Buknöŋ kewö ahöza: Sötman köhösönöŋ könöp bölam ahuba qahö jem kutuyöhi, injini kösohot mi oyonget me? Anutunöŋ mianŋören Moses kewö jii mörök,

---

* **12:26:** Eks 3.6

‘Nöjön Anutu Abrahamgö Kembu, Aisakö Kembu
aka Jeikobkö Kembuya mala kota maljal.’

²⁷ Isik bömöñ karöbut yeñön Anutubuk mala mal köhöiba öngöme. Anutunöj köhömuñi yeñgö Kembuñini qahöpmö, malmal köhöikñi maljei, mönö yeñgö Kembuñina akza. O Sadyusi (Jike nupkö kapañkölköl pati) iñini mönö keu gwötpuk möt sohomakze.” Mewö meleñnök.

Jöjöpañ keu bohonjiyahöt mi denöwö?
Mat 22.34-40; Luk 10.25-28

²⁸ *Jisösñöj Sadyusi (Jike nupkö kapañkölköl) yembuk eraum möta jim soroköba meleñ eñgiyöhi, mi Köna keugö böhi azi kunöj mörök. Mewö möta jeñe kañgota kewö qesim wañgiyök, “Jöjöpañ keu pakpak miengörenjök bohonji ketanji mi denöwö?”

²⁹ *Qesim wañgiiga meleñnök, “Bohonji ketanji mi kewö,

‘Israel könagesö mötket! Anutu mi Kembunini.

Yañön Kembu mohot ahiga bem alañi kun qahö.

³⁰ Miançöra urugi jömukñi, uñagi jömukñi, mötmötki jömukñi aka kuki jömukñi, miançön mönö Kembu Anutugi jöpäköba malman.”

³¹ *Jöjöpañ keu miançö alañi kewö,
‘Nangi jöpäköm añgumakzani, mewöñjanök mönö ambazip pakpak jöpäköm eñgiba malman.’
Jöjöpañ keu kunñan mönö keu yahöt mi qahö etkonjitzza.”

---

* **12:28:** Luk 10.25-28   * **12:29:** Dut 6.4-5   * **12:31:** Lew 19.18

32 *Köna keugö böhigöra mewö meleñniga jiyök, “Böhi! Gi törörök keu ölnjanjö dop jizan. Anutunöŋ mohot akza. Bem alaŋi kun qahö.

33 *Gi urugi jömukŋi, mötkutukutugi jömukŋi aka kuki jömukŋi, mianjön Anutu jöpaköba malman. Aka nangijöpäkön aŋgumakzani, mewöjanök mönü ambazip pakpak jöpäkön eŋgiba malman. Jöjöpaŋ keu yahöt mi bohonnji ketanji akzahot. Mi tem kölmani, mianjön mönü jöwöwöl pakpak aka naluk kötin tosatŋi eŋgonjitzta.”

34 Mewö jiiga Jisösönöŋ urumötmötŋi möri dop köliga kewö jii mörök, “Gi Anutugö bemtohoŋnöŋ aŋgotmamgö dopdowizan.” Mewö eraum möröhötkö körek yeŋön Jisös toroqeba quesim waŋgibingö kölkoldömdöm aka mosötket. Mewö.

Kraist mi kiŋ Deiwidkö kembuni aka gwölönarökŋi.

Mat 22.41-46; Luk 20.41-44

35 Jisösönöŋ jöwöwöl jikenöŋ kinda Buŋa keu kusum eŋgiba kewö quesim engyök, “Kraistnöŋ kiŋ Deiwidkö gwölönarökŋi akzawi, Köna keugö böhi yeŋön keu mi denögöra jimakze?

36 *Deiwidnöŋ nanŋak Uŋa Töröjan sölölöhöm waŋgiiga kewö jiyök,

‘Anutunöŋ kinda nöŋgö Kembuni kewö jii mörök: Göŋön mönü kaba nöŋgö böröni öljə tatnöŋga nöŋön nalö sutŋe kerökurupki tim tötlə luhut aleŋgiba göhö köna tambö gwaröje al eŋgimam. Nalö mi kam

---

* **12:32:** Dut 4.35   * **12:33:** Hos 6.6   * **12:36:** Sum 110.1

kunjumawaŋgö dop mönö asakmararaŋnöy ki tatman.'

³⁷ Deiwidnöy nanjak mewö jiba qetni 'nöŋgö Kembuni' jiza.' Kembuni jiba mönö denöwö aka yaŋgö gwölönarökŋi mohot akawak?" Mewö jiiga ambazip kambu ketanji yeŋön Jisösgö keuŋaŋgö sihimŋi möta kezap alget. Mewö.

Urumelenŋö silesile malmalgö galöm meme keu. Mat 23.1-36; Luk 20.45-47

³⁸ Jisösnöy kusum enjiba toroqeba kewö jiyök, "Injin mönö Köna keugö böhi yeŋgöra galöm memba malme. Yeŋön maluku köröpnji löŋgöta anda kaba kondel aŋgubingö mörakze aka maketnöy me könanöy ambazip enjigetka jölöŋini jimeŋgö mörakze.

³⁹ Köuluk mire qaikŋe eu tatpingö sihimŋi mörakze, aka közölömbuaŋnöy dum tatat mutukŋe jegep tatpingö mörakze.

⁴⁰ Yeŋön malö yeŋgören miri yuai bidaŋda gagabe köla enjguanŋirakze, aka qetbuŋaŋini asuhumapköra köuluk köröpnji köuluköba töptöpnjine qemakze. Mianŋgöra Anutunöy keuŋini jim teköba likepnji öngöŋgöŋi meleŋni qakŋine öngöma." Mewö.

Ambi malö kunöy naluk kötin öljı alök.

Luk 21.1-4

⁴¹ Jisösnöy jöwöwöl jikenöy naluk dundum andöye tariga ambazipnöy moneŋ miaŋgören alget geiga uba engehök. Ambazip pomŋi sukinapŋinambuk gwötpuk yeŋön kaŋgota kina moneŋ lömbötŋambuk alget geyök.

⁴² Alget geiga malö wanapnji kunöj kaŋgota souje kötnji yahöt, mi toiya tosatnji miangö dop ali geyök.

⁴³ Jisösnöj mi eka gwarekurupnji kól öröm engiba kewö jii mötket, “Nönjön keu öljji kun kewö jibi mötme: Malö wanapnji kianjön naluk aljawi, mi mönö tosatnji pakpak yenjön yuai dundumnöj alget gezawi, miangö dopnji ongita alja.

⁴⁴ Kerek yenjön monenj gwötpuk ahöm engiiga kitipjanöhök aljemö, ambi kianjön mönö körueböreue maljawanjö dop yuainj i pakpak al teköba öne töhön malma.” Mewö.

13

Jöwöwöl jikenöj köndeŋmönđeŋ asuhuma.

Mat 24.1-2; Luk 21.5-6

¹ Jisösnöj jöwöwöl jike mosöta eriga gwarekurupnji yengörenjöök kunjan kewö jii mörök, “Böhi eknöj! Jikegö tohoj uruŋe mirinj i mirinj mi mönö wewelipnjambug. Mi kötnöj memba menjölögetka ölöpbölöpni kinja.”

² Jisösnöj mi möta keu kewö meleŋnök, “Jikegö tohoj uruŋe miri ketaŋi ki engekzanmö, mi mönö köndeŋgetka mirigö köt kun mi köt kungö qakŋe qahö ahömapmö, qeqelanlaŋ aka sahopŋanök ahöma.”

Kahasililiŋ aka sesewerowero asuhuma.

Mat 24.3-14; Luk 21.7-19

³ Mewö jiiga Oil ip kunduŋe öŋgöba likepnej endu jöwöwöl jikenöj kinöhi, mi eka tatket. Miangören tata Pitö, Jeims, Jon aka Andru yenjön Jisös nannjöök öröba kewö qesim waŋgit,

4 “Böhi! Keu jizani, miangö ölni mönö wanat nalönöj asuhum tingitma aka yuai pakpak mi könahiba asuhum tekömawi, miangö aiwesökjan mönö denöwö asuhuma? Mia ölöp jinöj mörin.”

5 Mewö qesim wanjigetka könahiba kewö jii mötket, “Kunjjan isimkakalek aiga janjuŋ anbepuköra mönö galömjini memba malme.

6 “Ambazip gwötpukjan asuhuba nöŋgö qetne kewö jime, ‘Nöŋön Kraist akzal.’ Mewö jiba ambazip gwötpuk tilipköm eŋgime.

7 İnjini yarö mieŋgö buzupjini aka ötöŋini asuhugetka mörakja. Mi möta jönömjini kude undumakja. Yuai mewöji mi mutuhök asuhumapkö jijiŋa. Mi asuhumapmö, gölmegö nalöjan mönö miangörenjöq zilan qahö teköma.

8 Kantri kunöj kantri kun eŋgubingöra wahötme. Ambazip kambu kunöj kambu kun yembuk aröj aŋgubingöra wahötme. Gölmeŋi gölmeŋi miangören kenöj ketanji ketanji qözöla memba gölme meleŋni gemakja. Mewöyök bödiŋi bödiŋi (buöröŋi buöröŋi) asuhuba öngöba ahöma. Yuai mewöji mi ambi köröbuknöj masi könahiba eŋgumakzawaŋgö dop. Gölmegö nalöjan mönö miangö dop könahiba tekömamgö akja.

9 *Mewö akŋapmö, injini ölop galömjini mem aŋguba malme. Ambazipnöj injini öröba keu jakeŋe al eŋgiba köuluk mireŋini keu nupŋini memba kömbinöj eŋgume. Tosatŋan nöŋgöra aka eŋguaŋgitketka kantriŋi kantriŋi yeŋgö kiŋ kembu aka premio yeŋgö jemesoholjine kinme. Mewö kinda nöŋgö könajamni naŋgöba jitgetka mötme.

---

* **13:9:** Mat 10.17-20; Luk 12.11-12

10 Ölöwak Buňa ki mönö mutuk gölmegö kantriñi kantriñi pakpak yeñgöra jim sehim tekögetkun gölmegö nalöjan miañgö andöje teköma.

11 Öröba eñguançita keu jakeñe al eñgigetka kinmei, nalö miañgören keu denöwö jibinak, miañgö waimanjatni qeljiñe kude mötme. Uña Töröjan aua miañgörenjök keu eñgimawi, mönö mia jime. Nanñine uruñinañgöra keu qahö jimemö, Uña Töröjan mönö uruñini söllölhöiga keu jime.

12 Urumelençö kopa kunöj darumunñan uruñi meleñnöhañgöra aka i mammalolo meiga keu jakeñe algetka qeget kömuma. Mewöyök iwi kunöj nahönböratni mammalolo meiga kömuma aka nahönbörat yeñjon iwinamurupñini qetal eñgiba jiagetka eñguget kömume.

13 *Kantri pakpak yeñjon nöñgö qetnañgöra aka kazik ak eñgigetka malmemö, kunjan kapañ köla köhöiba böj qeba kinda maliga gölmegö nalöjan tekömawi, yañjon mönö oyaençkoyaen buňa qem añguma. Mewö.

*Jerusalem sitigö köndeñmöndeñ uru-önönñambuk
Mat 24.15-28; Luk 21.20-24*

14 *“Könañgep tosatñan kaba köndeñmöndeñ aka yuai añgöjörakñambuk jikenöj qahö alalgö dop mi altanöñ ala kiniga ekñei, - keu ki oyoñmawañjon mönö ölöp kezap ala möt kutuma - nalö miañgören Judia prowinsnöñ malmei, eñjon mönö misiñgöba öröba kunduñe anme.

---

* **13:13:** Mat 10.22   * **13:14:** Dan 9.27; 11.31; 12.11

15 *Miri kösutŋe sombemnöŋ malmawaŋön mönö eta yuaini memamgöra miri uruŋe kude öŋgöma.

16 Nupnöŋ anda malmawaŋön mönö mewöyök malukuŋi memamgöra liliŋgöba mirinöŋ kude anma.

17 Yei! Ambi gölömbuk aka morö juzunöŋ yeŋön nalö miaŋgören denöwö ösumjinan anbeak.

18 Miaŋgöra yuai mi kie luhut nalöŋe kude asuhumapköra köuluköme.

19 *Nalö miaŋgören kahasililiŋ keta bölokŋi asuhuma. Kahasililiŋ dopni mewöŋi mi mönöwök nalö kungen kude asuhuba ahöyök. Anutunöŋ yuai pakpak miwikŋayöhi, nalö miaŋgörenjök könahiba nalö kiaŋgören mala kota nalö sutŋe kun qahö asuhuyök. Mönöwök qahö asuhuyök aka könaŋgep nalö kunöŋ qahö ahuma. Miaŋgöra mönö köuluköba malme.

20 Kembunöŋ wahöjaliŋ nalö mi qahö mem töribawak ewö, ambazip körekŋan mönö ayuhum teköbeakmö, ambazip nanŋaŋgöra möwölöhöm enŋiyöhi, yengöra aka wehön miengö qötöŋini mi mem törima.

21 Nalö miaŋgören kewö jime, ‘Mötket! Kraistnöŋ ki malja.’ aka ‘Eket! Amötqeqe Tonjan endu kinja.’ Kunŋan mewö jima ewö, mi mönö kude möt narime.

22 Mi kewögöra: Amötqeqe toŋi muneŋi aka kezapqetok ambazip takapulakanji asuhuba anŋöletot aka aiwesök jemurutŋi megetka letotme. Mewö letotketka Anutunöŋ ambazip nanŋaŋgöra möwölöhöm enŋiyöhi, i mewöyök enjololoŋ mem

* **13:15:** Luk 17.31

* **13:19:** Dan 12.1; Ind 7.14

enjimegö esapköba kapan kölgetka janjuŋ akepuk. Enjön ölopjanök galomjnini memba malgetka mi osibeak.

²³ Nöyön yuai pakpak mi kude asuhuiga qeljiŋ lökjanök jibi mötze. Mi mutuk jizalanjöra mi mönö urunjine ala galomjnini mem aŋuba malme. Mewö.

Suep gölmegö azi öljən mönö asuhum tiŋgitma.

Mat 24.29-31; Luk 21.25-28

²⁴ *Wahöjaliŋ mi teköiga nalö mianjörenjök wehön jerjan injaŋ köliga köiŋnöy ömuŋ kölma.

²⁵ *Seŋgelau yenjön suepnöhök teköba etme aka suepnöy uturuköiga mianjö öröyuaiŋ mi tataṭnini mosöta eŋololoŋ aketka sohoma.

²⁶ *Nalö mianjörenj Suep gölmegö azi öljı yanjön kousu qakŋe kaŋgori ekŋe. Kukosumŋi ketaŋan saköl-diŋdiŋambuk aukŋe asuhuiga asakmararanjı ekŋe.

²⁷ Kanjota Suep garataurupŋi melaim enjiga yeŋjön ambazip Anutunöy nannjanjöra möwölöhöm enjiyöhi, i gölme görani likeplikep, euke emuke mianjörenjök kölolohoba enjuaŋgitme. Mewö.

Geröp ipkö dopkeu

Mat 24.32-35; Luk 21.29-33

²⁸ Injini geröp ip eka tandökŋi mötmöriba dopkeu ki mötme. Böröjan lök oňambuk aiga sinjan yonjgoigetka mi eka möta kewö jimakze, ‘Wehön nalöjan mönö dopdowiza.’

---

* **13:24:** Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ind 6.12   * **13:25:** Ais 34.4; Joel 2.10; Ind 6.13   * **13:26:** Dan 7.13; Ind 1.7

29 Eñön mewöñjanök aiwesök mianjö dop asuhuiga eka möt asariba konañi kewö jime, 'Jisösönöj mönö nañgunöj dopdowiza.'

30 Nöñön keu ölüj kun kewö jibi mötket: Ambazip ki merak gölmenöj maljei, yenjön qahö kömugetka yuai pakpak jizali, mi mönö yenjö mal-mal nalöñine asuhuma

31 Suep gölmenöj göröj qemahotmö, nöñgö Buña keunan mönö qahö ayapköma' Mewö.

*Jisös kamawanjö nalöji mi kunjan qahö mötza.
Mat 24.36-44*

32 *Suep gölmegö azi ölüjan dawinöj kamawi, mianjö wehönni me aua nalöji mi kunjan kun qahö mötza. Suepnöj garata yenjön mi qahö mötze. Anutugö Nahönjan mewöñjanök mi qahö mötza. Iwinöj nanjöök mi mötza.

33 Nalö dawinöj asuhumawi, mi qahö mötzeanjöra ejön mönö älöm memba uruguliguli malme.

34 *Mi dopkeu kianjö dop ahöza: Azi kunöj mirinji mosöta kantri kungen anök. Anmamgöra aka galömurupnji yuai pakpakjanjöra jim kutum enjiba nañgu kinji böröñine ala kuknji enjiyök. Kuknji enjiba welenqequeurupnji mohok mohok nup keu enjiyök. Enjiba mala nañgu galömnji mewöyök uruguliguli malmapköra jim kutum wanjiyök.

35 Miri toñan dawinöj liliñgöba kamawi, mi qahö mötze. Mare me suñgem ömbibinje kama me? Wanjarañ suruiga kama me? Wehön gianjiiga

---

* **13:32:** Mat 24.36

* **13:34:** Luk 12.36-38

kama me? Miangö dop injini mi qahö mötzeaŋgöra mönö uruguliguli malme.

36 Könöpuk wölaŋ kaiga ejön gaun ahögetka mewö miwikŋaim enjibapuk.

37 Injini mönö uruguliguli malme. Keu mi gwarekurupnji enjöra jizali, mi mewöyök alaurupni körek pakpak enjögöra jizal: Injini mönö urugwölögwölö malme.” Mewö.

14

Jisös qein kömumapkö aŋgönaŋ alget.

Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53

1 *Pasowa kendon * aka beret yistŋi qahö miangö kendonnji töriyohot. Wehön yahöt teköiga miangören könahibitkö ahotka jike nup galöm aka Köna keugö böhi yeŋön tokoget. Tokoba denöwö möndöyninga Jisös ölöŋ memba qeget kömumbawak, miangö könaŋi jaruba kewötket.

2 Jaruba kewöta kewö jiget, “Ambazip irimŋini seholiiga karimŋi karimŋi asuhubepuköra mi sösöŋgai kendon nalöŋe akingö osibin.” Mewö jiget.

Ambi kunŋan Jisös o umköhöwakŋambuknöŋ miriyök.

Mat 26.6-13; Jon 12.1-8

3 *Jisösnöŋ Betani mirinöŋ mala Saimon kun uzikukunji mem solaniyöhi, yanŋö mire öŋgöba tarök. Miangören nene nemba tariga ambi kunŋan

---

* **14:1:** Eks 12.1-27   * **14:1:** Kantri qetŋi Ijipt miangören Kembugö garatanöŋ engehoriba enjongirök, kendon miangö qetŋi Nei keunöŋ Pasowa. Eksodus 12.15   * **14:3:** Luk 7.37-38

köt kirin kun memba yaŋgören kayök. Kirin mi nöluk tuat-tuat qetŋi alabastö miaŋön memeŋja. Mia o um-köhöwakŋambuk öljı qetŋi nad miaŋön kokolak qeba tarök. Yaŋön mi bohonŋi ketanjan memba kaba nöluk jölŋi kutuba oni Jisösgö nöröpje mimbiliba miriyök.

4 Miriiga azi tatkeri, yeŋgörenjök tosatŋan urubölö aka nanninök kewö eraum mötket, “Nad o mi mönö wuanöŋgöra mewö ayuhuzawi?

5 Nad o kelökŋambuk mi bohonŋi memegöra albawak ewö, ölöp silim 300:kö töwaŋi (Kina 1500,-) ongita yöhötibawak. Mi ambazip wanapŋi enŋiiga dop kölbawak.” Mewö jiba ambi mi jim waŋgiget.

6 Jim waŋgigetka Jisösnoj kewö jii mötket, “Ambi ki kude jim waŋgime. Wuanöŋgöra uruŋi mem bölide? Yaŋön silik ölöpŋi ak soroköm niŋgiiga dop kölja.

7 *Ambazip wanapŋi mi nalöŋi nalöŋi sutŋine malgetka ölöpŋi ak engibingö möta mi ölöp nalö dop akŋemö, nöŋön engö sutŋine nalö dop qahö malmam.

8 Yaŋön mi nannı akakmemenjaŋgö dop ak niŋgiza. Nöŋön kömumbi löm köl niŋgimeaŋgöra ölöp qeljiŋe sileni kelöknöŋ nömiriza.

9 Nöŋön keu öljı kun kewö jibi mötket: Ölöwak Buŋa ki kantri igen waigen jim sehitgetka anmawi, miaŋgören ambi kianjön yuai ak niŋgizawi, miaŋgö buŋaŋi mohok jiget sehiiga yaŋgöra mötmöriba malme.” Mewö.

* **14:7:** Dut 15.11

Judasnöŋ Jisös mamalolo mem waŋgimamgö urumohok ahök.

Mat 26.14-16; Luk 22.3-6

10 Gwarekurupŋi 12 yeŋgörenjök kun qetŋi Judas Iskariot yanjön Jisös mamalolo mem waŋgimamgöra aka jike nup galöm yeŋgören anök.

11 Yeŋgören anda keunji jiiga mi möta uruŋinan ölöwahiga söŋgöröŋi moneŋ waŋgibingöra keu jöhöget. Keu jöhögetka Jisös nalö kungen mamalolo mem waŋgimamgö köna möt jaruba köiŋbiŋgöba malök. Mewö.

Jisösnöŋ gwarek yembuk Pasowa lama neget.

Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30

12 Beret yistŋi qahö miaŋgö kendon silim mutukŋe (Seqononöŋ) pasowa lama kun qeba ohozema. Miaŋgöra Jisösgö gwarekurupŋan jíget, “Böhi, nini miri denikeangören anda pasowa lama mözözömgöm gihiba nembin? Sihimgi denöwö ahöza?”

13 Mewö jígetka gwarekyahötŋi yahöt kewö jiba melaim etkiyök, ‘Injiri Jerusalem sitinöŋ öŋgöyohotka azi kun o kumbut kunduta kaiga miwikŋaimahot. Miwikŋaiba i ölop wuataŋgöba anmahot.

14 Anohotka mire öŋgöiga miaŋgö tonj kewö jiyohot mötma, ‘Böhinöŋ kewö jiza: Ölop miri uruŋi kun niŋginöŋga miaŋgören öŋgöba gwarekurupni yembuk pasowa lama nembin.’

15 Mewö jiyohotka tonjan möta miri qakŋe eu öŋgöba uruŋi ketanji kun kondel etkima. Miaŋgören dum tatat yuai mözözömgöget ahöza. Mi kondel etkiiga miaŋgören lama qeba ohomahot.”

16 Mewö jiiga gwarekyahötjan mosöta sitinöy öngöba Jisösnöy keu jiyöhi, mianjö dop miwikñaiba kinda lama qeba ohom mözözömgöyohot.

17 Miri söjauiga Jisösnöy gwarekurupnji 12 yembuk miri mianjören kaŋgotket.

18 *Kangota öngöba dumnnöy tata nene negetka Jisösnöy kewö jii mötket, “Nöyön keu öljöi kun kewö jibi mötket: Enjörenjök kun nömbuk nene nemba tatzawaŋön mönö mamalolo mem ningima.”

19 Mewö jiiga uruŋinan wösöbirik aiga könahiba nannjöy nannjöy qesim waŋgiba jiget, “Nöyöra jibanbuk?”

20 Qesim waŋgigetka kewö jii mötket, “12 enjörenjök kun nömbuk beret kuluŋnöy kundungözawi, yanjön.

21 Suep gölmegö azi öljyan mönö yanjöra keu ohoget ahözawaŋgö dop gölme mosöta anma. Anmapmö, mamalolo mem waŋgimawi, yanjöra Yei wösöbirik! jizal. Anutunöy mönö likepñi öngöngöyji meleŋ waŋgima. Azi mi nam köröruŋjeyök qahö ahubawak, mianjön mönö amqem waŋgibawak.” Mewö.

Kembubuk semön qöndökñi neget.

Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

22 Nene nemba tata Jisösnöy beret memba kötuetköba mindipköba enjiba kewö jiyök, “Ki nani busuni. Ki memba neget.”

23 Mewö jiba wain qambi memba saiwap jiba enjiga körekñan qambi kianjörenjök neget.

24 *Negetka kewö jii mötket, “Ki nani sepni. Ki Anutunöy ambazip yembuk jöhöjöhö aren

---

* **14:18:** Sum 41.9   * **14:24:** Eks 24.8; Jer 31.31-34

aiga köhöimapköra sepni mokoget geiga ambazip gwötpuk amöt qem eñgima.

²⁵ Nöjön keu ölni kun kewö jibi mötket: Nöjön wain kösögö ölni kiañgören kambuk toroqeba qahö nemam. Konañgep Anutugö bemtohoñ uruñe eu taringa közölömbuañ almawi, wehön miangören mönö wain o qainji kun mia nemam.”

²⁶ Mewö jiiga sösöngai lijet köla mosöta anda Oil ip kundunge öñgöget. Mewö.

Pitönöy Jisös qaj kölmapkö jii mörök.

Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38

²⁷* Öñgöba Jisösnöy kewö jii mötket, “Kezapqetok azi kunöy keu kun kewö ohoi ahöza, ‘Nöjön galömjini qebiga lama kambuñan deñme.’ Miangö dop ejön körek urunjin böliiga nömosöta buratime.

²⁸ *Buratigetka nuñgumemö, nöjön mönö kömupnöhök wahöta mutuk Galili prowinsnöy anda miangören asuhum eñgimam.”

²⁹ Mewö jiiga Pitönöy kewö jii mörök, “Yeñön körek urunini böliiga gömosöta buratime ewö, nöjön mönö töndup mewö qahö akjam.”

³⁰ Jiiga Jisösnöy jii mörök, “Nöjön keu ölni kun kewö jibi mötnöy: Kuruknöy indimji yahöt qahö qeriga gójön merak sungem qaj kól niñginöyga indimji karöbut akja.”

³¹ Mewö jiyökmö, Pitönöy kapañ köla köhöiköhöi ahök, “Böhi! Mewö qahöpmö, ni nuñgugetka göbuk mohotje kömumbirak, mi töndup nöjön gi qahö qaj kól gihimam.” Gwarek tosatji pakpak mewöyük keu miyöhök jiget. Mewö.

---

* **14:27:** Zek 13.7   * **14:28:** Mat 28.16

Jisösnöŋ Gezemane arönöŋ köuluköyök.

Mat 26.36-46; Luk 22.39-46

³² Mewö eraum möta anda arö kun qetŋi Gezemanie miangören angotket. Angota gwarekurupni kewö jii mötket, “Nöŋön endu anda köuluköbiga injini ölöp nalö sutŋe ki tatme.”

³³ Mewö jiba Pitö, Jeims aka Jon eŋguanġita anget. Angetka Jisösnöŋ könahiba köŋjiliŋ kanjamňambuk möriga köna böröŋi qeköyök.

³⁴ Mewö aka kewö jii mötket, “Nöŋgö urunan mönö kondum köla kotzawaŋgöra aka wösöbirik mötpiga kömükömuŋi ak ningiza. Injini ölöp kiangören tata nömbuk guli malbin.”

³⁵ Mewö jiba nannjök boromkun toroqeba anda simin köla sipköba sihimbölö nalöŋi mi Iwiŋaŋgö jitŋaŋgö dop ongitmapköra köuluköyök.

³⁶ Köuluköba jiyök, “Aba Iwini, gi yuai kun qahö mölölömbizan. Miangöra sihimbölögö qambiŋi ki mönö noaŋgitman. Noaŋgitpanak, mi nöŋgö sihimgö dop qahöpmö, mönö nangi jitkahö dop asuhuma.”

³⁷ Mewö jiba lilingöiga gwarekurupni karöbut yenjön gaun ahöget eŋgeka Pitögö kewö jii mörök, “Saimon, gi gaun ahözan me? Gi aua mohot-töp guli malmamgö kude köhöizan me?

³⁸ Uruninan guli malbingö sihimji mörakzinmö, sileninan lölöwöröŋi akza. Miangöra esapesapnöŋ et eŋgubapuköra mönö köuluköba guliguli malme.”

³⁹ Mewö jii möriga kunbuk eŋgömosöta anda keu miyöhök kunbuk jiba köuluköyök.

⁴⁰ Köuluköba lilingöiga jeŋini böŋböŋ meyöhängöra kunbuk gaunök ahöget eŋgehök. Gaunöhök wahöta keu meleŋbingö janjuŋ aket.

41 Jisösnöŋ ani indimŋi karöbut aiga liliŋgöba kaba kewö jii mötket, “Injini toroqeba luhut memba gaunök ahöbingö mötze me? Mötket! Kunöŋ Suep gölmegö azi ölni mammalolo mem waŋgiiga bölöŋi meme yeŋgö börönjine öŋgöma. Mianŋö aua nalöŋjan lök kam kunguza. Enŋgö gaun ahöahö nalöŋinan mönü teköza.

42 Mönü wahötketka anin. Mötket! Mamalolo mem ningimawi, yanjön mönü dowe ki kaza.” Mewö.

Jisös qeraköba memba jöhöget.

Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12

43 Jisösnöŋ mewö jiba kiniga mianŋörenjöök gwarekurupŋi 12 yeŋgörenjöök kun qetŋi Judas yanjön kambu kun jitŋe mem enŋiiga kaŋgotket. Jike nup galöm, Köna keugö böhi aka kantrigö jitŋememe yeŋjön i melaim enŋigetka bimgö sou ketanji aka liŋgipŋini memba kaget.

44 Mamalolo memamgö ahöhi, yanjön mutuk yembuk aiwesök keu kewö jöhöba jii mötket, “Nöŋjön azi numbuŋi yöhötim nemami, i eka ‘Mönü mi!’ jiba memba jöhöba törörök galöm köla anme.”

45 Mewö jiba kaba mianŋörenjöök Jisösgören angota “O Böhini!” jiba numbuŋi yöhötim neyök.

46 Yöhötim neiga eka Jisös qelanjiba memba jöhöget.

47 Jöhögetka kösutŋe kingeri, yeŋgörenjöök kunŋjan bimgö sou ketanji öröba jike nup galöm bohonŋangö welenqeŋenj qeba kezapŋi köteköi erök.

48 Jisös jöhögetka keu kewö jii mötket, “Ni kegwek-kahasililiŋ azia qahöpmö, töndup nöŋgöra

mewö möta bimgö sou ketanji aka linjip memba nömemba jöhöbingöra kaŋgotze.

49 *Nöyön wehön dop jöwöwöl jikenöy embuk kinda Buŋa keu kusum eŋiba malbiga qahö nömigetmö, yuai ki mönö Buŋa Kimbigö keuŋjan öljambuk akŋapköra asuhuza.

50 Jisös jöhögetka gwarek yeŋön körek Jisös mosöta buratiba unjurata anget. Mewö.

Sepguli kunöy unjurata anök.

51 Azi gwabö kunöy bindonji tuatjanök köpeiba Jisösgö andöye wuatangöba anök. Oponji tosatnji qahö löŋgöta aniga i esapköba meget.

52 Membingö osiba bindonji qekögetka aukŋamje unjurata anök. Mewö.

Jikegö jitŋememe yeŋön Jisösgö keu nup meget.

*Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14,
19-24*

53 Jisös jöhöba wanjita jike nup galöm bohonŋaŋgö mire anget. Angetka jike nup galöm pakpak, kantrigö jitŋememe aka Köna keugö böhi yeŋön miangören anda tokoget.

54 Angetka Pitönöy sikepsikep enguatanjöba jike nup galöm bohonŋaŋgö mire aŋgota jakömbuak mirigö kiripo urune öngöyök. Öngöba welenqeqe azi yeŋgö sutŋine tata könöp kösutŋe jömörök.

55 Mewö tarökmö, jike nup galöm aka jike kaunsöl kambu yeŋön Jisösgö silenöy alal keu denöwö naŋgöinga qeget kömumapkö jim jarugetmö, könaŋji kun qahö miwikŋaaget.

---

* **14:49:** Luk 19.47; 21.37

56 Jaruba kinda gwötpukjan keu muneji sileje ala naŋgöba jigetmö, keunjan könaji mohok qahö ahök.

57 Mewö aiga tosatjan wahöta kinda keu muneji sileje ala naŋgöba kewö jiget,

58 *“Yenjön kewö jiiga mörin, ‘Nöyön jöwöwöl jike börönöŋ memenji ki köndenbiga gölmenöŋ eriga wehön karöbutkö uruŋe jike qainji kun börönöŋ memenji qahö mi mem wahöta kuŋgumam.’”

59 Mewö jigetmö, töndup keunjan könaji mohok qahö ahök.

60 Mewö aiga jike nup galöm bohonjan wahöta mesohol köl enjiba kinda Jisös quesim waŋgiba kewö jiyök, “Yenjön göhö silege keu ala naŋgözei, miaŋgö likepni kun jiman me qahö?”

61 Qesim waŋgiiga yuai bölöŋi kun qahö ahökmö, töndup likepni kun qahö meleŋda keunji bök kinök. Keunji bök kiniga jike nup galöm bohonjan kumbuk kewö quesim waŋgiyök, “Anutu möpöseim waŋgimakzini, gi yaŋgö Nahönnji Kraist akzan me qahö?”

62 *Qesim waŋgiiga “Oŋ!” jiba kewö jii mötket, “Suep gölmegö azi öljən mönö kukösum Toŋaŋgö böröŋi öljə tata suepkö kousu qakŋe eri ekŋe.”

63 Keu mi jiiga jike nup galöm bohonjan malukuŋi munjurata kewö jiyök, “Yei, iwinanŋö jitŋi! Tosatjan keunji naŋgomögöra kumbuk qahö quesim enjibin.

64 *Anutu mepaiközawi, mi mönö nanŋinak möt teköze. Miaŋgöra denowö mötmörize?” Mewö

* **14:58:** Jon 2.19   * **14:62:** Dan 7.13   * **14:64:** Lew 24.16

gesim engiiga yenjön körek Jisös kömupkö buñaya akñapköra jim teköget.

⁶⁵ Mewö jim teköba tosatjan könahiba söutköláp miriba jemesoholji esuhuba böröjinan misiba qeba kewö jiget mörök, “Danjön guhuzawi, mi ölöp jinöj mörin.” Jikegö kiripo galöm (sikiriti) yenjön mewöyök Jisös memba nunjulumje qekötahöget. Mewö.

Pitönöj Jisös qañ kölök.

Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Nalö miangóreñ Pitönöj kiripo uruñe sombe-mnöj malök. Emu maliga jike nup galöm bo-honñañgö welenqeqe ambiñi kunjan miangóreñ kañgorök.

⁶⁷ Kañgota Pitönöj könöp kösutñe jömöri ehiba kewö jiyök, “Gi mewöyök Nazaret azi Jisös mi-ambuk malnöj.”

⁶⁸ Mewö jiyökmö, Pitönöj qañ köla kewö jiyök, “Keu jizani, mi qahö möta köndatzal.” Mewö jiba kiripo nañguñe geiga kinda kuruk qerök.

⁶⁹ Nañgunöj geiga welenqeqe ambi kunjan i miangóreñ kunbuk eka azi kösutñe kingeri, i könahiba kewö jii mötket, “Azi kianjön mönö yengóreñjök kun akza.”

⁷⁰ Mewö jii mötketmö, yañjon kunbuk qañ kölök. Qañ köliga nalö borom kun teköiga azi kösutñe kingeri, yenjön kunbuk Pitögöra kewö jiget, “Göñjon Galili azia kun akzanañgöra mönö alakña, yengóreñöhök kun akzan.”

⁷¹ Mi möta könahiba nanji qesuahöm aŋguba jöjöpañ keunöj jim köhöiba jiyök, “Azi keuñi jizei,

mi qahö möt waŋgizal. Munen jibileŋak ewö, Anutunöŋ mönö likepni meleŋ niŋgima.”

⁷² Mewö jiba kiniga miaŋgörenök kuruk qeri yahöt ahök. Kuruk qeriga Jisösgö keu kewŋö jii möröhi, Pitönöŋ mi mötmöriyök, “Göŋön indimnji karöbut qaŋ köl niŋginöŋga kuruknöŋ qeri indimnji yahöt akŋa.” Keu mi mötmöriba wösöŋi julmamgö aiga sahöt bölyök. Mewö.

15

Jisösnöŋ premio Pailötkö jeŋe kinöök.

Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38

¹ Miri gianjiiga amandinje jike nup galöm, kantrigö jitŋememe (70), aka Köna keugö böhi aka jike kaunsöl pakpak yeŋön kot öŋgöŋgöŋi miaŋgö totoko ala Jisösgö keu jim teköget. Jim tekögetka Jisös jöhöba waŋgita premio Pailötkö böröŋe alget.

² Rom premio yanjön Jisös kewö quesim waŋgiyök, “Ölnja, gi Juda yenŋö kiŋa akzan me qahö?” Qesim waŋgiiga Jisösnöŋ meleŋda jii mörök, “Mönö nangak jizani, mewö.”

³ Jike nup galöm yeŋön keu gwötpuk Jisösgö sileŋe ala jiget.

⁴ Jigetka Pailötnöŋ Jisös kunbuk quesim waŋiba jiyök, “Mötnöŋ! Yeŋön keu gwötpuk göhö silege ala jizei, göŋön miaŋgö likepni kun jiman me qahö?”

⁵ Mewö jiyökmö, Jisösnöŋ bölöŋi kun qahö ahökmö, töndup keu kitipni kunbuk qahö meleŋnök. Keu bök kiniga premiönöŋ welipköyök. Mewö.

Pailötnöŋ Jisös kömumapkö jim teköyök.

Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

6 Yambu (yara) dop pasowa sösöŋgai nalöŋe premiönöŋ kösö mireyök azi kun qetŋi qeta qesigeri, mi pösat enjizapma.

7 Nalö miaŋgören azi kun qetŋi Barabas qetkeri, yanjön kösö mire tarök. Yanjön kegwek-kahasililiŋ azi tosatŋi yembuk karim gila azi kun qeget kömuyöhi, miaŋgöra kösö mire al enjiget.

8 Mewö aiga könagesö yenjön premiögö miri sombemne eu öŋgöba kinda könahiba akŋalöhaŋgö dop akŋapkö qesim waŋgiget.

9 Qesim waŋgigetka meleŋda kewö jii mötket, “Nöŋjön Juda engören kin pösatpi etmapkö mötze me?”

10 Jike nup galöm yenjön Jisösgöra körögisigisi mötkeräŋgöra aka i premiögö böröŋe al waŋgiget. Mi möta sihimjnangö mewö qesim enjiyöök.

11 Qesim enjigiga jike nup galöm yenjön ambazip kambu uruesesi mem enjiba kewö jiget, “Mönü Jisos̄ mosöta Barabas pösatman! Mewö qesim waŋgime.”

12 Mewö jigetka kunbuk meleŋda qesim enjiyöök, “Mewö jizeangöra Juda engören kin qetŋi mewö querakzei, nöŋjön mönü i denöwö ak waŋgibileŋak?”

13 Mewö qesim enjigiga kunbuk qetket, “Mönü maripomnöŋ qeget jiman!”

14 Mewö qetketka Pailötnöŋ kewö jii mötket, “Mi wuanöŋgöra? Yanjön mönü wani bölöŋa ahök?” Mewö jiyökmö, yenjön mi möta kapan köla toroqeba qet gigilahöba kewö qetket, “Mönü maripomnöŋ qeget jiman!”

15 Mewö qetketka Pailötnöŋ ambazip kambu sihimjnangö dop akŋamgö möta Barabas pösat enjii erökmö, Jisos̄ya jiiga ihilek wahinambuknöŋ

qeyöyaköba qeget. Mewö qegetka maripomnöy qemegöra Rom yarö azi yeñgö börönjine alök. Mewö.

Jisös kukulömbuañ ak wañgiget.

Mat 27.27-31; Jon 19.2-3

¹⁶ Yarö azi yeñön Jisös wañgita premiögö jakömbuak mirigö kiripo uruñe aŋgotket. Aŋgota yarö kambu lökñanök öröm eŋgigetka miangören kaget.

¹⁷ Kaba maluku pisikñi gugakgugak mi Jisösgö sileñe löngöt wañgiba sötman kösö limbinja ila ewö nöröpñe kölget geyök.

¹⁸ Mewö geiga könahiba waikñi memba jölöñi jiget, “Owe owe, Juda yeñgören kin, owe!”

¹⁹ Titipepe mewö aka jigetka jehotnöy nöröpñe qeba söutköláp qeba simin köl wañgiba sipköba möpöqöpösei munenji mem wañgiget.

²⁰ Mepaqepaik mewö ak wañgim teköba maluku pisikñi gugakgugak mi qeköba nanje sile esu löngöt wañgiba maripomnöy qebingöra wañgita anget. Mewö.

Jisös maripomnöy qeget.

Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27

²¹* Anda köna namje azi kun qetñi Saimon mi-wikñajiget. Yanjön Afrika siti qetñi Sairini miangö azinja aka Aleksander aka Rufus yetkö iwiñjira. Yanjön nupnöhök kañgoriga kuñgum wañgigetka Jisösgö maripomnji memba aŋguyök.

²² Jisös mewö wañgita gölme kun qetñi Golgota mi nanine keunöy nöröp sihit, miangören anda aŋgotket.

---

* **15:21:** Rom 16.13

23 Aŋgota wain o aka marasin qetŋi mör mi mindiriba loloŋqalon memba waŋgigetmō, Jisösnöŋ mi tököyök.

24 *Tököiga kinda maripomnöŋ qeget. Qeget kiniga kiawen meget qötöŋi ahuiga Jisösgö sile esunji mohok mohok sutŋine miaŋgö dop mendeŋda meget.

25 Söjan 9 kilok miaŋgören maripomnöŋ qeget.

26 Maripomnöŋ qeba nöröpne eu qegerançö könäni kewö ohoba qeget, “Juda yeŋgö kiŋ kembuŋina ki.”

27 Kegwek-kahasililiŋ azi yahöt mewöyök yambuk maripomnöŋ etkuget. Kun böröŋi öljəe kun qaniŋe likeplikep mewö etkuget.

28 *(Anutugören Buŋa Kimbinöŋ keu kewö ohoget ahöza, “I kewöta kegwek-kahasililiŋ azi ewö mötmöriba yeŋgö sutŋine alget.” Keu miaŋön mewö öljambuk ahök.)

29 *Ambazip ongita anda kaba kukulömbuaŋ aka jelikit aka nöröp köla kewö jiget, “Yei! Gi mönö jöwöwöl jike ölöp köndennöŋga gölmenöŋ eriga wehön karöbutkö uruŋe kunbuk mem wahöt kunjumamgö jinöŋ. O, gi azi qetpuk!

30 Mönö nangi bauköm anguba maripomnöhök etman.”

31 Jike nup galöm aka Köna keugö böhi yeŋön mewöyök sutŋine mepaqepaik ak waŋgiba jiget, “Tosatŋa bauköm enjiba malökmö, nannji bauköm anjumamgö osiza.

* **15:24:** Sum 22.18

* **15:28:** Ais 53.12

* **15:29:** Sum 22.7;

109.25; Mak 14.58; Jon 2.19

32 Yañön Amötqeqe Tonji Kraist aka Israelgö kinj akza ewö, mönö dölki maripomnöhök eri eka mi möt naribinak.” Mewö jiget.

Azi yambuk maripomnöj etkugeri, yetkön mewöyök uruqeqe keu töhörenj jim wañgiyohot. Mewö.

Jisösnöj kömuyök.

Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30

33 Silim bibiji 12 kilok aiga miangörenj söñaupnöj eta gölme pakpak dop köla ahöiga anda aua karöbutkö dop ahök.

34 *Jisösnöj 3 kilok miangörenj nanje keunöj kewö qet ketanji qerök, “Eloi, eloi, lama sabaktani?” Mi nanine keunöj: Anutuni, Anutuni mönö wuanöngöra andö nuñguzan?

35 Mewö qeriga azi kösutnej kingeri, yençörenjök tosatjan mi möta jiget, “Mötket! Mönö Elaijagöra qetza.”

36 *Yençörenjök kunöj ösumjan anda mömöndö kun kahali tandök mi memba wain o asölňambuknöj kundumgöba ip göröm kitipje jöhöba suruba Jisös numbu susuñe eu ali neiga jiyök, “Mönö mosötketka nannjök kinök. Elaijanöj kaba meköi etma me qahöpto, mönö mi ekin.”

37 Mewö aketka Jisösnöj qet ketanji qeta wösöñi nöj qeiga kömuyök.

38 *Kömuiga miangörenjök jöwöwöl jikegö uruñe opo kinöhi, mianjön mönö euyök bibiñe jurata eta yahöt ahök.

---

* **15:34:** Sum 22.1   * **15:36:** Sum 69.21   * **15:38:** Eks 26.31-33

39 Suahö galömnöj maripom mesohol köla kinda Jisösnöj wösöni nöj qeiga kömuyöhi, mi eka kewö jiyök, “Azi kianjön mönü öljä Anutugö nahönja akza.”

40* Ambi tosatjan mewöyök sikep kinda yuai mi eket. Yejgö sutjine Magdalagö Maria aka Maria Jeims dubatnji aka Joses yetkö namnjiri aka Salome yejön mohotje kinget.

41 Yejön Jisösnöj Galili prowinsnöj maliga miañgören i wuatañgöba welen qem wañiba malget. Mewöyök ambi tosatnji gwötpuk Jisösbuk Jerusalem sitinöj öngöba kageri, yejön mewöjanök kösutje kinget. Mewö.

Jisösgö qamötji löm kölget.

Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

42 Sabat kendon tatatköra yuai mözözömgögetka Sabat kendonöj könahimamgöra dopdowiiga mare aka kayök.

43 Neñgogie miañgören Arimatia tonji, azi qetbuñajanambuk qetji Josef yañön kayök. Yañön mewöyök Anutu bemtohoñangö öljä asuhumapköra mamböta malök. Yañön Juda yeñgö jike kaunsöl kambugö jitjememe kun aka Sabat kendonöj könahimamgö ahörañgöra aka keñgötji yaköriba Pailötkören anda Jisösgö qamötji memamgö qesiyyök.

44 Qesiiga “Öljä kömuza me qahöpto?” jiba mötmöriba suahö galömjä jii kaiga “Jisösnöj nalö köröpji me töröpji kömuza,” jiba qesim wañgiyök.

45 Qesim wañgiiga buzup keunji möta Jisösgö qamötji Josef jim teköm wañgiyök.

---

* **15:40:** Luk 8.2-3

46 Jim teköm waŋgiiga opo tuatŋi söŋgöröŋi memba anda qamötŋi maripomnöhök qeköba memba eta oponöŋ esuhuyök. Esuhuba memba qaksirinöŋ anda kötnöŋ köteŋ urorohogetka dum ahöyöhi, miangören alök. Ala köt kötaŋi kun metaliga köteŋ numbuŋi köziplöök.

47 Denike alöhi, mi Magdalagö Maria aka Maria Josesgö namŋi yetkön kinda ehot. Mewö.

16

*Jisösnör kömuprnöhök wahörök.
Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10*

1 Sabat kendon tatket teköiga miangören Magdalagö Maria, Maria Jeimsgö namŋi aka Salome yenjön “Jisösgö qamötŋi anda miribin.” jiba jiniŋ jimoröŋ umköhwawakŋambuk söŋgöröŋi meget.

2 Memba ahöba Sonda sönjanök wahöta miri gianji wehön jiliŋbölaŋ kori qaksirinöŋ anget.

3 Anda eraum möta jiget, “Qaksirigö numbuŋe köt ketanji tatzawi, mi mönü danjön qetalma?”

4 Mewö jiba ugetka ani kewö eket: Köt keta bölokŋi mi lök qetalget anda ahöyök.

5 Qaksirigö köt köteŋ numbuŋi mewö aŋanjiba kiniga uruŋe öŋgöget. Öŋgögetka öljine göröken azi gwabö kun malukuŋi köröŋi tuatŋi tariga eket. Mewö eka gwötpuk awöwöliget.

6 Awöwöligetmö, kewö jii mötket, “Mönü keŋgötŋini kude mötme. Injini Nazaret azi Jisösgöra jaruze. I maripomnöŋ qegetmö, mönü guliba wahörök. Miangöra ki kude ahöza. Eket! Dumŋi ki, miangören suluget ahöyök.

7* Mianjöra mönö anda Pitö aka gwarekurupṇi pakpak buzup kewö jiget mötme, ‘Yanjon mönö qeljiñe mutuk Galili prowinsnöy anma. Iñini mewöyök mianjören anda keuñi jiyohançö dop i ekne.’”

8 Mewö jiiga auruba jönömjini unduiga köt kötenjök eta ösumjinan anget. Sömbuñini mötkerançöra keu kun kude jigetmö, keuñini bököyök. Mewö.

*Jisösnöy Magdalagö Mariagören asuhuyök.
Mat 28.9-10; Jon 20.11-18*

9 Jisösnöy Magdalagö Maria yançö uruneyök öme 7 eñguatançöiga malök. Jisösnöy kömupnöhök wahöta Sonda sönjan amandiñöy mutuk Maria mi asuhum wançiyök.

10 Asuhum wançiiga alaurupṇan Jisösbuk mala kota nalö mianjören jinjen köla sahotkeri, Marianöy mönö yeñgören anda buzupṇi jii mötket.

11 Mötketmö, Jisösnöy guliba mali Marianöy ehöhi, mi qahö möt nariget. Mewö.

*Jisösnöy alayahötñi yetköreñ asuhuyök.
Luk 24.13-35*

12 Mianjö andöje alayahötñan Jerusalem siti mosöta miri kunöy anbitkora könanöy anohotka Jisösnöy kaisonçolomṇan meleñniga asuhum etkiyök.

13 Yetkön mewöyök anda buzupṇi mi alaurupṇi jiyohot mötketmö, yeñön mi mewöyök qahö möt nariget. Mewö.

---

* **16:7:** Mat 26.32; Mak 14.28

*Jisösnöj gwarekurupŋi asuhum eŋgiyök.
Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo
1.6-8*

¹⁴ Konaŋgep gwarekurupŋi 11 mienjön tokoba nene nemba tatketka yençöra mewöyök asuhuyök. Asuhuba uruköhöikŋinajöra tembula kömupnöhök wahöriga ekerajön buzupŋi jiget möta mi qahö möt narigeri, miaŋgöra i jim eŋgiyök.

¹⁵ *Jisösnöj kewö jii mötket, “Injini mönö kantri dop anda gölmeni gölmeni liliköba ambazip mal anjeaŋgö dop Ölökaw Buŋani jim asarigetka mötme.

¹⁶ Kunjan Anutu möt nariiga o melun mem waŋgigetka uruŋi meleŋmawi, yaŋjön mönö letota Suepkö buŋaya akŋa. Kunjan qahö möt nariba yaŋgisen malmawi, Anutunöj mönö yaŋgö keunji jim teköiga könöp siagö buŋaya akŋa.

¹⁷ Möt narim niŋgiba malmei, mi aiwesök mem eŋgibiga konaŋamjini kewö asuhuma: Yenjön nöŋgö qetne ömewöröme eŋguataŋgöme. Kantri tosatŋi yençö keunjini jime.

¹⁸ Mokoleŋ böröjinan memba wahötme. Möröm warabe o yuai negetka mianjön mönö qahö mem bölim eŋgima. Böröjinini kawöl ambazip qakŋine algetka ölöwakŋe.” Mewö.

*Jisösnöj Suep mire öŋgöyök.
Luk 24.50-53; Apo 1.9-11*

¹⁹ *Kembu Jisösnöj keunji mewö jii mötketka Anutunöj waŋgiriga Suepnöj öŋgöba Anutugö böröni öljə tata malja.

²⁰ Eu maljapmö, gwarekurupŋan mosöta miri gölme dop anda Buŋa keunji jim sehiba malget.

---

* **16:15:** Apo 1.8   * **16:19:** Apo 1.9-11

Mewö malgetka Kembunöŋ yembuk nup memba
inahöm engiiga aŋgöletot asuhugetka keunjanan
köhöiyök. Mewö.

Burum-Mindik Bible

**The New Testament and portions of the Old Testament
in the Somba-Siawari language of Papua New Guinea,
also called the Burum Mindik language.**

**Sampela hap Buk Baibel long tokples Burum Mindik
long Niugini**

Copyright © 1992, 2002 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Burum-Mindik or Somba-Siawari (Somba-Siawari or Burum-Mindik)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 31 Aug 2023

c0871260-68cc-5a50-953f-52200e105d1e